

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

150 let sokolstva v Sloveniji (1863–2013)

Zbornik referatov in razprav, št. 2/2014

150 LET SOKOLSTVA V SLOVENIJI (1863–2013)

Knjižna zbirka: Zbornik referatov in razprav, št. 2/2014

Uredniški odbor: mag. Damijana Zelnik, spec. Dušan Gerlovič in prof. dr. Ivan Čuk

Urednica publikacij: mag. Marjeta Tratnik Volasko

Izdal in založil: Državni svet Republike Slovenije, Šubičeva 4, 1000 Ljubljana

Oblikovanje in tisk: Tiskarna in knjigoveznica Radovljica, d. o. o.

Naklada: 300

Julij 2014

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

796(497.4)(091)(082)(0.034.2)
061.2:796(497.4)(091)(082)(0.034.2)

STO petdeset

150 let sokolstva v Sloveniji [Elektronski vir] : (1863-2013) /
uredniški odbor Damijana Zelnik, Dušan Gerlovič in Ivan Čuk.
- El. knjiga. - Ljubljana : Državni svet Republike Slovenije, 2014. -
(Zbornik referatov in razprav / Državni svet Republike Slovenije ;
2014, št. 2)

ISBN 978-961-6453-50-9 (pdf)
1. Zelnik, Damijana 2. Sokolska zveza Slovenije
275298048

150 let sokolstva v Sloveniji (1863–2013)

27. februar 2014

Organizatorja: Državni svet Republike Slovenije in Sokolska zveza Slovenije

Predsedstvo posveta: spec. Dušan Gerlovič, generalni sekretar Sokolske zveze Slovenije (predsedujoči), prof. dr. Ivan Čuk, Fakulteta za šport Univerze v Ljubljani (predstavnik stroke) in mag. Damijana Zelnik, sekretarka Komisija za kulturo, znanost, šolstvo in šport (Državni svet)

Uvodni nagovori:

- Mitja Bervar, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije
- Dejan Crnek, predsednik Sokolske zveze Slovenije
- prof. dr. Milan Žvan, dekan Fakultete za šport

Referati:

- Miro Cerar, olimpijonek
- doc. dr. Tomaž Pavlin, Fakulteta za šport
- Jasna Nemeč Novak, nekdanja članica Športnega društva Narodni dom Ljubljana
- dr. Iztok Durjava, direktor Muzeja za šport
- Jože Senica, nekdanji trener Mira Cerarja in predsednik Telovadnega društva Sokol Brežice
- prof. dr. Ivan Čuk, Fakulteta za šport
- spec. Dušan Gerlovič, generalni sekretar Sokolske zveze Slovenije

VSEBINA

Mitja Bervar

Uvodni nagovor 7

Dejan Crnek

Uvodni nagovor 9

Prof. dr. Milan Žvan

Uvodni nagovor 11

Miro Cerar

Pogled olimpijskega zmagovalca na vpliv sokolskih vrednot na razvoj
športa v Sloveniji 13

Doc. dr. Tomaž Pavlin

Nekaj dejstev iz zgodovine sokolstva 15

Jasna Nemec Novak

Sokolstvo in glasba 21

Dr. Iztok Durjava

Kipar Lojze Dolinar in zgodovina športa na Slovenskem 31

Jože Senica

Pogled staroste sokolstva in športnega pedagoga na vrednote nekoč
in danes 35

Prof. dr. Ivan Čuk

Misli Viktorja Murnika o sokolstvu in življenju za današnjo rabo 39

Spec. Dušan Gerlovič

Sokolska zveza Slovenije danes 49

SOKOLSKA DEDIŠČINA V SLIKAH 58

RAZPRAVA	64
ZAKLJUČKI	72

UVODNI NAGOVOR

Sokoli so od druge polovice 19. stoletja pomembno vplivali na izgrajevanje slovenske nacionalne zavesti. Kot del vsesplošnega narodno-buditeljskega gibanja v Avstro-ogrski monarhiji so utrjevali pot do današnje samostojne države. V Državnem svetu smo se poklonili spominu na korenine naše samobitnosti tudi z razstavo. Pomembno je, da se tudi aktualni politiki, poslanci in državni svetniki zavedamo, s kakšnim zanosom so sokoli gojili samozavest, da so Slovenci, da po telesu in duhu ne zaostajajo za drugimi narodi ter se lahko z njimi enakopravno kosajo.

Tudi športniki so ogledalo naroda. Prav tako, kot so letos blesteli naši športniki pod zastavo Slovenije in ime države ponesli po vsem svetu, so tudi sokoli osvajali medalje kot Slovenci, četudi takrat še nismo imeli svoje lastne države. Nismo imeli države, imeli pa smo društva, ki so bila in tudi danes ostajajo najpomembnejši del civilne družbe in kot taka gibalno aktivnega državljanstva. Za preživetje naroda sta zagotovo zelo pomembna materialna blaginja in blagostanje, ki ga želimo zapustiti našim rodovom. Za preživetje in obstoj vsakega naroda je prav tako pomemben duhovni prostor in kulturno ozračje, v katerem vzgajamo mlade z občutkom narodne zavesti in ponosa na to, da so Slovenci in da so visoko motivirani braniti svojo identiteto, svoj jezik, prostor, v katerem živijo, ter narodove pravice.

Z vidika današnjega časa lahko trdimo, da so sokoli in sokolsko gibanje dokaz, kako je mogoče domovinsko vzgojo učinkovito podajati skozi društveno omrežje in društveno življenje. Državljske samozavesti se preprosto ne da zapovedati in vrednot se ne da ukazati. Sokoli so močno zaznamovali športni in kulturni, družbeni ter politični utrip na našem prostoru. Sokolski domovi so pred stoletjem rasli kot gobe po dežju in zgrajeni so bili skoraj v vsakem malo večjem slovenskem kraju. Povezovali so več kot 40.000 članov ne glede na spol, starost ali socialno pripadnost. Ob ideji „zdravega duha v zdravem telesu“, ki je krepila predvsem samodiscipliniranost, so bile za sokole pomembne vrednote, kot so poštenost do sebe in drugih ter boj proti krivicam. Šport, tovarištvo in narodno buditeljstvo so hodili z roko v roki, tesno drug ob drugem. Ob tem se je izgrajevala širša mreža kulturnih, glasbenih, likovnih in izobraževalnih društvenih institucij, ki jo je podpirala ekonomska in kulturna elita tistega časa. Sokolstvo je podpirala, ker

se je še kako dobro zavedala, da je temelj nacionalne samobitnosti nacionalna samozavest in da so športni uspehi eden njenih najmočnejših gradnikov.

Sokolstvo je bilo v pomembnem obdobju slovenske zgodovine način življenja, h kateremu so spadale družabne prireditve, plesi, nastopi pevskih zborov, recitacije, razstave likovnih ustvarjalcev, publicistična in založniška dejavnost itd. Vse to je prispevalo k razmahu ustvarjalnosti na različnih področjih, ne le v športu, ampak je izgrajevalo prepotrebno nacionalno samozavest, ob tem pa širilo medsebojno solidarnost, tovarištvo in spoštovanje. Slovenski sokoli so nam med drugim zapustili tudi prvo slovensko strokovno literaturo o telovadbi in usposobili prve generacije visoko izobraženih športnih učiteljev.

Sokolske vrednote potrebujemo danes prav tako močno, kot smo jih potrebovali pred 150 leti. Potrebujemo jih, ker se moramo prebivalci Slovenije povezovati in iskati rešitve za pot iz krize, ki bodo prispevale k blaginji vsakega posameznika.

Razstava ob 150-letnici sokolstva na Slovenskem in javna razprava poglobljeno osvetlujeta vrednote, iz katerih je sokolsko gibanje črpalo svojo moč. Verjamem, da je to dobro izhodišče za razmislek o nas samih, kje smo in kaj pravzaprav hočemo. Zgodovinsko izročilo je naš najboljši učitelj, na nas pa je, ali mu želimo prisluhniti in se na tej podlagi spreminjati. In kot predsednik Državnega sveta se zavezujem, da bom podpiral delovanje sokolstva na Slovenskem.

Dejan CRNEK

UVODNI NAGOVOR

Predsedniku Državnega sveta se želim zahvaliti, da je slišal našo sokolsko misel, idejo in nas povabil v ta hram slovenske politike. Verjetno se v tej hiši toliko časa in toliko o športu kot danes še ni govorilo, saj je poleg posveta v Državnem svetu v Državnem zboru tudi Javna predstavitev mnenj v zvezi z *Resolucijo o Nacionalnem programu športa v Republiki Sloveniji za obdobje 2014–2023*. Zanimivo je, da je to na isti dan in da tukaj govorimo bolj o telesni kulturi, tam pa bolj o športu. V prihodnosti pričakujemo njuno sinergijo.

Imamo prijetno nalogo, da po dolgem času širši javnosti razgalimo, kaj vse so sokoli premoogli v svoji zgodovini. Izhajajo iz sokolskih vrednot, ki so bile temelj celemu delovanju in celi paleti sokolskega gibanja. To širino bomo razkrili na različnih področjih: kulturnem, zgodovinskem, športnem, političnem itn. Državnemu svetu in njegovemu predsedniku hvala za gostoljubje razstavi *Sokoli skozi čas ob 150-letnici sokolstva v Sloveniji*. Vse naše aktivnosti so namenjene predstavitvi telesno-kulturnega področja, še posebej pa osvetlitvi do zdaj zamolčanih vrednot in delovanja sokola.

Včasih se je 40.000 Slovencev združevalo v svojih domovih, društvih in v tej organizaciji. Ves čas od druge svetovne vojne naprej do nekaj let nazaj nismo govorili o teh vrednotah, ampak samo o športnih oz. telesno-vzgojnih dosežkih. Prav v današnjem času želimo spregovoriti o tem in mlajšim generacijam predstaviti, da so si sokoli ves čas svojega delovanja prizadevali za samostojno Slovenijo. Za to so dali tudi svoja življenja, energijo, družine in še mnogo drugega.

Pomembno je izpostaviti še lastnino sokolov, telovadnice in objekte, ki so jih sokoli prostovoljno gradili s prostovoljnimi prispevki. Nekateri so bili dvakrat nacionalizirani. Prvič po drugi svetovni vojni in drugič v samostojni Sloveniji z *Zakonom o športu*. Športna društva so edina, ki svojih objektov niso dobila nazaj. In tudi o tem moramo spregovoriti.

Več o delovanju in pomenu sokolstva vam bodo spregovorili moji kolegi. Predstavili vam bodo dodatne poglede v skladu s tistim, kar smo doživeli lani na 150-letnici, kjer je bila res dobra energija in verjamem, da boste to energijo začutili tudi vi.

Prof. dr. Milan ŽVAN

UVODNI NAGOVOR

Redkokdaj imamo priložnost sedeti v istem prostoru z ljudmi, ki so tako pomembno oblikovali preteklost, športno zgodovino Slovencev. Nekateri jo oblikujejo še danes. Vsi tukaj ste spodbuda in vzor mnogim mladim, tistim, ki se danes podajajo na to pot bodisi kot športni delavci bodisi kot športniki bodisi kot funkcionarji. Na nek način zbujate tudi zavist. Kot veste, je zavist eden najpomembnejših generatorjev razvoja sleherne družbe. Gre seveda za pozitivno zavist, kar v običajnem vsakdanjem jeziku pomeni: če ste zmogli vi, bomo tudi mi poskusili doseči podobne rezultate. Ta prostor moramo torej zapolniti z delom, garanjem, zaupanjem in upanjem, da bomo lahko dosegli podobne rezultate na kateremkoli področju športnega delovanja, tako kot ste jih vi. To so vse tiste vrednote, ki danes v tej družbi največ veljajo in so hkrati tudi najbolj zapostavljene.

Naš posvet praznuje 150-letnico organiziranja prvega slovenskega telovadnega društva Južni Sokol, ki je hkrati tudi obletnica splošnega organiziranja moderne telesne kulture na Slovenskem, v kateri je imela dolgo časa osrednje mesto ravno telovadba. Poleti 1862 je v Ljubljani stekla pobuda o ustanovitvi telovadnega ali gimnastičnega društva, kar je bilo udejanjeno v začetku oktobra 1863. Društvo se je poimenovalo Južni Sokol oz. pozneje Ljubljanski Sokol. Ustanovitev je pomembna prelomnica v razvoju slovenske telesne vzgoje, saj je bilo društvo ne le znanilec moderne ideje telesne vzgoje, katere temeljna dejavnost je bila telovadba ali z grškimi izvirnikom gimnastika, pač pa tudi nasploh temelj oblikovanja telesnokulturnega življenja na Slovenskem, ki sta ga pozneje v desetletjih pred prvo svetovno vojno dopolnila planinstvo in šport. Poleg telovadbe je sokolsko društvo gojilo tudi kulturno oziroma prosvetno dejavnost in v težkih časih oblikovanja slovenskega nacionalizma ter borbe za nacionalno emancipacijo prevzelo nase odgovorno nalogo vzgoje slovenske mladine v slovenskem duhu.

Fakulteta za šport se v zadnjem obdobju zelo intenzivno usmerja v to, da poskuša študente informirati in obveščati o slovenski športni dediščini. Ne samo skozi kurikulum, predmetnik, skozi zgodovino športa, ki smo jo kot predmet v zadnjem času dokončno umestili v naš program, ampak tudi skozi druge aktivnosti, kot je npr. omenjena razstava v Državnem svetu. Na fakulteti nameravamo postaviti spominsko sobo, ki bo namenjena sokolstvu in njegovi nosilni osebnosti - Viktorju

Murniku. Upam, da bomo podobne aktivnosti ponudili našim študentom v večji meri kot doslej. Dobro se zavedam, kaj pomeni športna dediščina. Dokončno sem svoje stališče oblikoval ob svojem zadnjem obisku na Kitajskem, kjer je v sleherni instituciji prostor, ki je namenjen in govori o zgodovini te institucije, najsi bo stara 10 ali pa 300 let. Treba se je pokloniti dosežkom, ki so jih ustvarili ljudje v preteklosti. Žal pa si pri nas vsak, ki zasede delovno mesto ali pozicijo, predstavlja, da se je tisti trenutek svet začel z njim. In vse, kar se je zgodilo pred tem, ne velja nič.

Miro CERAR

POGLED OLIMPIJSKEGA ZMAGOVALCA NA VPLIV SOKOLSKIH VREDNOT NA RAZVOJ ŠPORTA V SLOVENIJI

Sokolstvo je bilo s svojimi vrednotami v času največjega razcveta predvsem panslovansko gibanje, ki je skozi telesno kulturo povezovalo slovanske narode kot protiutež vedno močnejšemu germanizmu. V Sloveniji ideja o sokolstvu sega v 1862 s prvim javnim pozivom k ustanovitvi društva. Leto kasneje so bile razmere tako ugodne, da je bilo ustanovljeno prvo telovadno društvo Južni Sokol. Že v pozivu k ustanovitvi je bilo zapisano, da telovadba in gimnastika krepi telo in duh. Ta misel se je kasneje kot rdeča nit vlekla skozi celo sokolstvo in se izoblikovala v vrednote, ki še danes sprožajo pri ljudeh tisto najboljše.

Vrednote, kot so prijateljstvo, spoštovanje, nesebična pomoč, disciplina pri delu, ljubezen do domovine, so predvsem v času preporoditelja slovenske telesne kulture Viktorja Murnika dobile pravi zalet na mnogih področjih. S slovensko strokovno literaturo in terminologijo se je sistematično pristopilo k telovadni vzgoji in ustanavljali so se vaditeljski zbori. S telovadbo so se prve začele ukvarjati ženske, ustanovljen je bil prvi ženski vaditeljski zbor. Sokoli so začeli organizirati lutkovne predstave in številne druge javne nastope. Redno je začela izhajati tudi publikacija *Sokol* v slovenskem jeziku. Ta sistematika je logično privedla tudi do ustanovitve Sokolske zveze in prve udeležbe na mednarodnih tekmovanjih kot podlaga za vse nadaljnje uspehe v gimnastiki. Vse to je predvsem zasługa predanega Viktorja Murnika, čigar vloga je danes preveč prezrta, saj bi si zaslužil najvišje mesto v slovenski športni zgodovini. Viktor Murnik je sodobnik pionirja modernih olimpijskih iger Pierra de Coubertina, saj je soustvarjal športne vrednote olimpizma v Sloveniji in jih s sokolsko organizacijo vcepil številnim Slovenkam in Slovencem. Bil je moralna, strokovna in organizacijska avtoriteta tistega časa, vzornik in preroditelj. V svoje delovanje je vnesel tudi domoljubje in slikovito poudaril pomen prepletanja telovadbe in narodne zavesti ter usode naroda. Njegova zanimiva zahteva, postavljena pred vsakega vadečega, in sicer lepa drža, pokončno, mišično,

lepo razvito in elegantno telo, je spremljala boljše ali slabše telovadce na vsakem koraku. Na eni strani je sestavljal vaje, ki so jih zmogli vsi, in napolnil stadione s tisočimi nastopajočimi, na drugi strani pa je iz te množice znal izvabiti številne vrhunske telovadce. Naj jih omenim samo nekaj. To so bili Primožič, Štukelj, Derganc, Malej, Porenta, Antosijević, Šumi, Poljšak, Hlastan, Oswald, Zupančič in ostali. Ti telovadci sestavljajo vzorno vrsto, ki je bila uspešna tako na olimpijskih igrah kot na svetovnih prvenstvih.

V tistem času so sokolske vrednote temeljile predvsem na prostovoljnem delu. Potreba po lastnih prostorih in telovadnih objektih je pripeljala do zbiranja prostovoljnih prispevkov in udarniške izgradnje mnogih sokolskih domov po vsej Sloveniji. Objekti so bili po drugi svetovni vojni odvzeti društvom in preneseni na različne športne zveze. Žal država ni zmogla tega napora, da bi vrnila objekte društvom, tudi ne po osamosvojitvi. Večinoma jih je nepravilno prevzela Športna unija Slovenije, mnogi so bili prodani za nešportne namene. Zakaj si ne bi za vzor vzeli Češke, ustanoviteljice sokolstva, kjer je njihov predsednik Vaclav Havel prevzel častno predsedstvo sokolov, z zakonom pa je Češka sokolska zveza oz. so društva dobila nazaj celotno sokolsko premoženje, vključno z domovi.

Po eni strani je težko razumeti, da se je kljub težkim razmeram v Sloveniji oblikovala t. i. zlata generacija telovadcev, ki so osvajali odličja na najvišjih mednarodnih tekmovanjih, po drugi strani pa je to seveda razumljivo, saj smo imeli vso ostalo sokolsko človeško dediščino in tiste vrednote, ki so naše telovadce in delavce po društvih kalile v poštene delovne ljudi. Ko danes govorimo o fair playu v športu oz. športni potezi, na novo izumljamo tisto, kar je bilo bistvo sokolstva. Tega se v naših telovadnicah sploh ni omenjalo, ker je bilo to samoumevno. Danes se sokolske vrednote počasi spet prebujajo, kar smo lahko ugotovili tudi ob prireditvah ob 150-letnici sokolstva. Obuditev teh vrednot pri slovenskem narodu bi lahko spodbudilo ponoven vzpon človeških vrednot.

Doc. dr. Tomaž PAVLIN

NEKAJ DEJSTEV IZ ZGODOVINE SOKOLSTVA

Sokolstvo kot moderno, narodno in slovansko množično telovadno/gimnastično oziroma telesnovzgojno gibanje kronološko pade v čas druge polovice 19. stoletja in prve polovice 20. stoletja. Organiziranje sokolskih društev sovпада s padcem osovraženega Bachovega neoabsolutizma in z demokratizacijo habsburške monarhije po letu 1859, potem ko je Avstrija doživela poraz na severno-italijanskem bojišču proti Piemontu in Franciji. Mladi cesar Franc Jožef je bil prisiljen odpustiti notranjega ministra Bacha in njegovo policijsko diktaturo ter uvesti ustavno življenje z oktobrsko diplomo 1860 in februarским patentom 1861. Med svoboščinami je bila tudi svoboda združevanja in ustanavljanja društev. Demokratizacija je ponovno obudila v „pomladi narodov“ začeti proces narodnega opredeljevanja, ki ga je Bachov neoabsolutizem zavrl. Tako je npr. slovenski politik Josip Vošnjak v *Spominih* poudaril, da se je „leta 1860 /... / začela zmerom bolj vzbujati narodna zavest in že smo se začeli o narodnostnih vprašanjih pogovarjati in prepirati.“ V tem vzdušju se je konstituirala slovenska (in tudi nemška na Slovenskem) civilna družba in ustanavljala so se številna narodna društva tako kulturna, npr. čitalnice, kot telesnokulturna oziroma telovadna.

Med habsburškimi Slovani je bilo prvo telovadno društvo ustanovljeno v Pragi februarja 1862. Istega leta je že tekla akcija med Slovenci v Ljubljani, med Poljaki v Galiciji je bilo ustanovljeno 1866/67, 1874 na Hrvaškem, 1891 med Srbi v Beogradu in 1904 v Vojvodini, 1906 v Črni Gori, konec 19. st. v Rusiji in Bolgariji. Ker so se sokoli širili med Slovani, so se ti 1908 povezali v (Vse)slovansko sokolsko zvezo s sedežem na Dunaju.

Ljubljansko sokolsko društvo je pomenilo začetek sokolskega gibanja na Slovenskem. Zgodovino sokolstva na Slovenskem lahko razdelimo v več kronološko zaokroženih obdobjih, v katerih je bilo sokolstvo vpeto v narodnopolitično in kulturno ter telesnokulturno dogajanje doma in v svetu. Sokolsko delo je sovpadalo z bojem za narodnopolitično emancipacijo. Sokolsko delo je bilo zato tudi intenzivno narodotvorno in narodno-ozaveščevalno delo, obenem je sovpadalo s politiko neoslovanstva in bilo njen praktični del, ki se je manifestiral na slovenskih in slovanskih druženjih na vsesokolskih zletih.

Prva svetovna vojna je prekinila sokolsko delovanje, ki so ga ob koncu vojne obnovili in zaščitili prevrat ter ustanovitev Države SHS. Glede na oblikovanje jugoslovanske kraljevine (1918 Kraljevina SHS, 1929 Jugoslavija) so se slovenski, hrvaški in srbski sokoli konec junija 1919 združili v enotno Jugoslovansko sokolsko zvezo. Žal je združevanje spremljal grenak priokus izgubljenih tovarišev onkraj jugoslovanskih meja, kjer so slovenski sokoli doživljali težke trenutke (npr. v Trstu požig Narodnega doma s telovadnico julija 1920). V jugoslovanski državi so bili sokoli sonosilci in podporniki jugoslovanske nacionalnopolitične državne ideje. Ko je kralj Aleksander reševal napete politične težave v državi s šestojanuarsko diktaturo 1929, je vlada konec 1929 ustanovila zvezo Sokol Kraljevine Jugoslavije, v katero je prestopila Jugoslovanska sokolska zveza ter s tem nadaljevala sokolsko delo. Ob okupaciji 1941 je sokolstvo podprlo odpor, z osvoboditvijo 1945 pa se je sokolska pot pod svojim izvornim imenom v Sloveniji in Jugoslaviji zaključila, medtem ko se je v emigraciji nadaljevala pod imenom Jugoslovanski Sokol v svobodnem svetu. Resda se je v Jugoslaviji v letih po drugi vojni in do Informbiroja sokolska zgodba nadaljevala v fizikalnih organizacijskih oblikah s starimi obrazy in vsebinami in 1951 je bilo na seji Izvršnega odbora Telovadne zveze Jugoslavije predlagano tudi ponovno poimenovanje Sokol. Pobuda je bila politično zavržena, saj bi se s tem vračala partizansko-četniška sokolska polarizacija iz druge svetovne vojne, zato so se odločili za ime Partizan.

I.

V ustanavljanju češkega telovadnega društva v Pragi je imel posebno mesto Miroslav Tyrš, ki je postavil strokovne in idejne temelje bodočega sokolskega gibanja. Te so sprejeli tudi drugi Slovani tako v okviru habsburškega imperija kot izven. Ime Sokol je bilo povzeto iz srednjeveške južnoslovanske epike, ki je s sokolom poosebljala plemenitega junaka.

Za prvih deset let sokolstva, tako na Češkem kot na Slovenskem, je značilno strokovno iskanje in konsolidiranje, rast društev in vpetost v narodne prireditve in oživljanje panslovanstva. Ljubljanski Južni sokol je izpod peresa članov Viktorja Coloretta, Frana Levstika in drugih izdal strokovno publikacijo *Nauk o telovadbi* (prvi del 1867, drugi 1869), na Češkem pa je strokovne temelje postavil Miroslav Tyrš (*Osnove telovadbe* iz leta 1869). Tyrš se je ob koncu šestdesetih let spraševal, kako povezati razpršena telovadna in po imenu sokolska društva. Fizična rešitev bi bila ustanovitev narodne zveze, ki jo je oblast zavračala, zato je Tyrš poudarjal „duševno vzajemnost“ in pričel z izdajo revije *Sokol* in v prvi številki objavil temeljni programski članek *Naša naloga, smer in cilj*; poznejši starosta Josip Scheiner je članek označil za „sokolski evangelij“, ki je navdihoval tudi še po prerani Tyršovi smrti.

Tyrš je sokolsko delovanje postavil na načelo, danes bi rekli - trajnega napredovanja, trajnega dela, temelječega na redu in disciplini, podrejenosti, nesebičnosti, spoštovanju in odgovornosti. Tyrš je poudaril, da je mogoče povsod „napredovati in dovrševati, da bi vse, kar naredimo, mogli izvesti tudi drugače in morda bolje“, obenem pa načelo napredovanja preprečuje, da ne bi prevladala „gotova človeška nečednost, ki je vsakemu napredku - tudi v javnem življenju - glavna ovira in zapreka, in ta nečednost se imenuje – zadovoljnost“. Zato heraklitovsko poudari, da „bodi geslo sokolsko: ‹večno gibanje›, ali če hočemo tudi: ‹večna nezadovoljnost›, ki ima tu tudi to ugodnost, da je nihče ne more utesnjevati in prepovedovati.“ Tyrš je dejavnost podredil narodnim ciljem, torej ne osebnim koristim, ampak „za blaginjo vsega našega naroda“ ter z vidika narodne emancipacije in narodnega preživetja poudaril, da je „vsa zgodovina stvarstva vobče in človeštva posebej večni boj za bitje in obstanek, v katerem podlegne in izgine, kar ni za življenje sposobno in je celoti na potu“. V luči tega zakona so narodi fizično podlegli, brž ko so v svoji kulturi zanemarili telesnovzgojne in moralne vrednote. To pomeni, da je vsak narod izginil le po lastni krivdi in da narava z odstranitvijo slabih členov ni kruta, pač pa za človeško skupnost pravična, pravi Tyrš. Zato so bila gesla tyrševega sokolizma narod očuvati, narod okrepiti, narod dvigniti. Preživi lahko le narod, ki je zdrav: fizično, duhovno in moralno. Da pa se to zgodi, mora biti po načelu - posameznik nič, celota vse - v skupnosti na prvem mestu narodni interes nad interesi posameznih narodnih delov in posameznikov.

Tyrš se je pri doseganju ciljev postavil na načela bratstva in notranje vzajemne konkurence. Vendar pa mora med sokolskimi društvi vladati zdrava konkurenca, rivalstvo, kajti vsa sokolska društva so si „tekmeči misli ene“, zato „vsak bodi vsakemu tu zgled in izpodbuda, in vsakdo, zmago ostalim z bratsko mislijo želeč, napni vendar vse moči, da svoji stvari priboriš venec zmagoslavni in ga obesi v skupnem svetišču domorodne zgodovine kot slaven spominek“.

Pri zasledovanju strokovne rasti je Tyrš poudarjal pot v svet in mednarodno primerjanje ter učenje, a ne s težnjo prevzemanja in posnemanja, ker bi s tem nastalo sokolstvo „neuredljiva zmes vseh ostalih smeri“, pač pa je „treba vse našim razmeram, našim težnjam priravnati“, novosti pa sprejeti le, „če bi nemara doneslo kakšne postranske ugodnosti“.

II.

Slovenski sokoli so s strokovnim delovanjem Viktorja Murnika v Ljubljanskem sokolu v devetdesetih letih 19. stoletja prevzeli Tyršev sokolizem in razvijali svoj vrednostni sistem in sokolsko vzgojo. Z jugoslovansko državo se je spremenil pogled na narodne in državne ideje, ne pa na vrednostni sistem. O vzgoji so po prvi

vojni razpravljali že v začetku januarja 1919. Program je sestavil pedagog in pesnik Engelbert Gangl. Utemeljil jo je na prepletanju telesnih, moralnih in demokratično-narodnih vsebin ter poudaril, da „telovadba sama bi /.../ vzgojila posameznika v spretnega telovadca, atleta ali akrobata, ne dobili bi pa iz sokolskih telovadnic sokolov“ in podobno, da bi poudarjanje le „demokracije dovajalo do demagogije, preziranja in omalovaževanja, sama narodna vzgoja pa bi se končno oplodila z nestrpnostjo in šovinizmom.“

Sokolska vzgoja je bila torej zasnovana kompleksno, prepletajoč telesno vzgojo in prosvetno-kulturno delo (kot npr. glasba, lutkarstvo, debate, predavanja, založništvo in nagovori pred vrsto). Osnovna sta bila telovadba in hram sokolskega doma, telovadnica s telovadiščem, na drugi strani pa demokratični nacionalizem oz. domoljubje s poudarkom na narodni svobodi. Sokolska telovadba je vzgajala karakter, telovadba je zahtevala red, disciplino in podreditev ter bila članska dolžnost. Telovadba je premagovala odpor do napora, krepila moralno in telesno pripravljenost ter zagotavljala fizično moč, nujno tudi za fizično borbo za čas, kot sta bila npr. okupacija 1941 ali pa čas gospodarske krize v tridesetih letih, ki je klical k vzpostavljanju solidarnosti in socialne pomoči in ki so jo sokoli dejansko organizirali. Pa načelu kreposti pridobljeno fizično moč je sokolstvo spojilo s svobodo naroda, narodna svoboda pa je pravica in dolžnost, podobno kot to poudarja npr. rojak Boris Pahor. Sokolsko delo se je lahko izvrševalo le v čisti svobodi, zato je bilo načelo svobode ne le načelo narodne, pač pa tudi osebne svobode, kajti le v svobodi se lahko širi duševno obzorje posameznika in samo v svobodi obstaja možnost smotrnega razvoja in napredka ter mišljenja.

Narodnost in demokracija, temelječi na geslih francoske meščanske revolucije „svoboda, bratstvo, enakost“, sta bila vir sokolskega bratstva, ki je vse pripadnike v sokolski enakosti družilo v močno skupnost. Sokolski demokratizem je narekoval enakopravnost brez razlike po spolu, stanu ali veri in medsebojno spoštovanje. Ženska telovadba je bila sokolska težnja že pred prvo svetovno vojno in sokoli so bili feministi, v odnosu do vere pa je Sokol poudarjal načelo verskega individualizma: vera je najintimnejši in najsvetejši del notranjega življenja vsakega posameznika.

Načelo sokolske demokracije je zahtevalo, da se težnje individualnega egoizma podredijo obćim koristim, smotrom in ciljem. Moč človeka in tudi sokola se izkaže v članstvu skupnosti, v kateri se šele razvija in uspe, vsakršno separiranje je v njegovo škodo in v škodo skupnosti. Podrejenost skupnosti so izkazovali z rednimi prostimi vajami na zletih, čeprav so dobro vedeli, da nimajo nobenega fiziološkega učinka, pač pa vzgojnega.

III.

S trajno in smotrno vzgojo, učenjem in izpopolnjevanjem je povezano tudi sokolsko izobraževanje ali usposabljanje, ki se je na Slovenskem pričelo z Murnikovimi vaditeljskimi tečaji že pred prvo svetovno vojno. Po prvi vojni v jugoslovanski državi je sokolstvo prestopilo šolska vrata, podobno je prevzemalo vojaško telesno vzgojo in predvojaško vzgojo, torej se je narodotvornost prelila v državotvornost. Z vidika sokolskega in občega telesnovzgojnega kakovostnega dela so zahtevali ustanovitev višješolske institucije za telesno vzgojo, kar se je udejanjilo v drugi polovici tridesetih let v Beogradu. Na Slovenskem se je sokolska pobuda, oplemenitena s podporo športnih organizacij, prenesla v čas po drugi vojni in 1953 je ugledala luč Višja šola za telesno vzgojo in 1960 Visoka šola za telesno kulturo, danes Fakulteta za šport. Kar nekaj sokolov je prevzelo pedagoško delo, del sokolskega knjižnega in časopisnega fonda pa se je prenesel v varno nedrje fakultetne knjižnice. Resda se je Sokol po vojni nadaljeval pod novim imenom Partizan, nikakor pa ni bil pozabljen, o čemer pričajo različna literarna dela. Že konec šestdesetih let ga je dodobra orisal profesor VŠTK Drago Stepišnik (*Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem, Telovadba na Slovenskem*), pozneje tudi drugi. V naslednjih desetletjih je padel v pozabo in senco drugih športnih dejavnosti, organizacij in tekmovanj. Po osamosvojitvi ga ponovno odkrivamo.

Jasna NEMEC NOVAK

SOKOLSTVO IN GLASBA

„Zdravo“ – tako, kot so se nekoč pozdravljali sokoli! Ta pozdrav smo danes nekoliko pozabili. Poznamo „živijo“, „čao“, ampak „zdravo“ nas je obdržal in upam, da nas bo še bodril. Ena od naših zgodovinskih lukenj v spominu je glasba, ki so jo sokoli imeli za svojo spremljevalko.

Sokolsko društvo je zrastle iz ljubljanske narodne čitalnice, ki je bila ustanovljena 1861. Že 1963 se je na svoje noge postavil Južni Sokol (od 1867 Ljubljanski Sokol), ki se je ves čas uspešno povezoval s čitalnico, kasneje, ko je iz čitalnice izšla še Glasbena matica, pa z Glasbeno matico. Sokoli so se namreč z glasbo ukvarjali že od vsega začetka. Dolg je spisek, kje vse so rabili glasbo. V prvo kategorijo so spadale obredne pesmi, koračnice, slavnostne pesmi, ki so jih prepevali ob korakanju ali ob nastopih. V drugi so bile skladbe, ki so spremljale telovadne sestave. Nobene množične telovadne akademijske sestave ni bilo brez glasbe. Tretja je bila kategorija zabave. Glasba je spremljala maškarade, plesne vaje, plese itn. Prepevalo se je ob tabornem ognju, dviganju zastave in vseh mogočih priložnostih. Naslednja je bila umetniška kategorija. Prav prek sodelovanja z Glasbeno matico so sokoli gojili koncertne prireditve in proslave ob veličastnih letnih prireditvah. Glasba je spremljala tudi žalne prireditve.

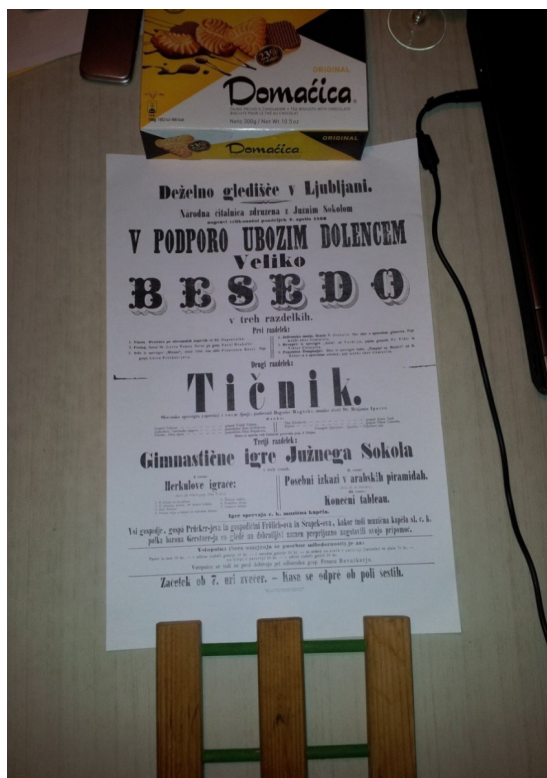

TAMBURAŠKI ZBOR
„LJUBLJANSKEGA SOKOLA“ 1891.-1898.

Tamburaški zbor Ljubljanskega Sokola ob koncu 19. stoletja,
v sredini sedi vodja Bogumil Kajzelj
(ARS, AS 641, Telovadno društvo Ljubljanski Sokol, t.e. 59/6409)

Turški marš v telovadnici Narodnega doma
(ARS, AS 641 Telovadno društvo Ljubljanski Sokol, t.e. 59/6416)

Prireditev Narodne čitalnice in Južnega Sokola 2. aprila 1866 v humanitarne namene. Čitalniški pevci, ki so bili večinoma vsi sokoli, so predstavili zborovski spored in krstili opereto *Tičnik* Benjamina Ipavca, sokoli pa so prikazali gimnastične igre (NUK, glasbena zbirka)

Tudi sicer so sokoli glasbi posvečali veliko pozornosti. Pri glasbenem snovanju je sodelovala cela vrsta znanih slovenskih glasbenikov. Prvo sokolsko koračnico *Sokolova potnica* je ustvaril Miroslav Vilhar že ob ustanovitvi predhodnika Ljubljanskega Sokola, Južnega Sokola. Miroslav Vilhar je bil po Prešernu in Vodniku prvi, ki je dobil spomenik, in sicer v Postojni. Ta spomenik je fašistični režim uničil, iz njegovega podnožja so izdolbili delček njegove pesmi *Po jezeru bliz Triglava*, in sicer verz: „...*da sinovi Slave smo*“. To jih je neznansko motilo. Z vrvjo za vratom so spomeniško glavo Miroslava Vilharja spravili na tla, jo opljuvali in vrgli na smetišče. Fašistična kultura pač. Miroslav Vilhar ima danes v Postojni drug spomenik. Bil je tudi eden od tistih, ki so s časopisom *Naprej* Frana Levstika veliko pripomogli k temu, da sta se domoljubje in sokolska misel tako razrasla.

Sokolova potnica Miroslava Vilharja, domnevno prva slovenska sokolska skladba, poklonjena 26. maja 1864 ljubljanskim Slovenkam v zahvalo za trak k praporu Južnega Sokola (NUK, glasbena zbirka)

Pomembna glasbena umetnika sta bila Čeha Anton Foerster in Anton Nedvėd, ki sta se pri nas udomačila in vodila tudi čitalniški moški zbor, povezan s sokolstvom. Ustvarila sta tudi nekaj skladb za sokole. Že v 20. stoletju je z Dunaja prišel Karel Jeraj in začel poučevati v Glasbeni matici. Jeraj je Ljubljanskemu Sokolu, Narodnemu domu, 1933 poklonil Slavnostno koračnico (za godbo na pihala jo je instrumental Anton Jakl).

Slovenskim telovadcem!

8. Sokolska.Ant. Foerster.
Op. 28. št. 1.*Marcia*

f

Po - daj - mo si ro - ke, So - ko - li, pri-

f

se - go na - šo čaj ne - bo ne - bo - ža do - mo - vi no nam ni-

p² 2 p

Kre.

ko - li sr - ce ošil' ne - ha - la ne do - u Kre pak je

p

-pak je duh in sil - na des - na pa v ži - lah nam slo - van - ska

duh in sil - na des - na pa v ži - lah nam slo-

Anton Foerster je svojo skladbo Sokolska, op. 28, št. 1,
posvetil slovenskim telovadcem 1884
(NUK, glasbena zbirka)

Skladatelj Josip Čerin je vodil Godbo dravske divizije, ki je bila v tistem obdobju najbolj popoln orkester pri nas. Tudi ta se je sokolstvu ob jubileju 1933 poklonil s koračnico *Sokolska moč*, natisnjena v klavirskem izvlečku se je prodajala v korist društva za gradnjo doma.

Ob Foersterju in Nedvědu ne smemo pozabiti avtorjev domoljubnih pesmi, kot so Jakob Aljaž, Miroslav Vilhar, vsi trije Ipavci (Benjamin, Gustav in kasneje Josip) in Anton Hajdrih. Mogočna pesem *Morje adrijansko* (Jadransko morje) je

našim primorskim rojakom veliko pomenila. S to pesmijo so marsikdaj premagali silovite napore in izgube. Na ta način se je rojevala in ohranjala domoljubna moč, s katero je bilo moč zdržati v najtežjih raznarodovalnih razmerah. Prva znana pesem z velikim potencialom je bila *Naprej zastava slave* pesnika Simona Jenka in skladatelja Davorina Jenka. Pesem je nastala na Dunaju 1860 še pred ustanovitvijo čitalnice v Ljubljani in so jo prevzeli tudi sokoli. Murnik je bil zelo ponosen, ko so v Parizu 1913 namesto Avstro-ogrške himne zmagovalni slovenski vrsti zaigrali *Naprej zastava slave*. Murnik je bil tudi velik svetovljan in izobražen glasbenik. Akademske sestave je ustvarjal na glasbo skladateljev, kot so Offenbach, Bizet, Beethoven, Chopin, Mozart, Weber, Gounod, Mendelssohn, Davorin Jenko (*Naprej zastava slave*), Miroslav Vilhar (*Po jezeru*), Vilharjev sin Fran Serafin Vilhar (avtor nekdanje himne *Slovenec, Srb, Hrvat*) in Ivan pl. Zajc (*V boj iz opere Nikola Šubić Zrinjski*); tukaj so še glasbene podlage Flajšmana, Aljaža in jugoslovanske epopeje, sestavljene iz raznih jugoslovanskih kol in podobnih skladb.

V novi državi SHS se je pomembno razvila glasbena stroka in marsikdo od takrat vidnih glasbenikov je bil član telovadnega društva. Matej Hubad, znameniti vodja zboru Glasbene matice ljubljanske, in njegova žena sta bila člana Ljubljanskega Sokola, podobno kot še mnogo članov Glasbene matice, nekateri so bili včlanjeni v druga sokolska društva. V tem obdobju so se množili glasbeniki, ki so skrbeli za glasbeno spremljavo v telovadnici, na telovadišču, ob nastopih. V Narodnem domu je deloval Vladimir Prinčič, primorski Slovenec, ki je prišel iz Brd preko Trsta, od koder so ga fašisti pregnali, v Ljubljano. V Sloveniji je skladal, igral klavir in včasih poskrbel za zabavo še naši generaciji po drugi svetovni vojni. Drugi je bil Verij Švajgar, član Sokola na Taboru. Švajgar je bil prvovrsten strokovnjak za lokomotive, za železnico. V Pragi je študiral tehniko, pa tudi glasbo. Za tem je vodil sokolski orkester, godbo, ki je pokrivala številne sokolske prireditve pri nas. Iz tedanjih časopisov lahko beremo: „Igrala je godba Sokola I Tabor Verija Švajgarja“. Bil je tudi skladatelj. Družina njegovega sina je bila kasneje včlanjena v Narodni dom. Omeniti velja Herija Kaiserja, ki je tako kot Prinčič vrsto let z glasbo plemenitil telovadne ure. Aktiven je bil že v sokolskem času, ko je skrbel tudi za šport, za smučanje itn. Bil je eden tistih, ki so ustanovili godbeno sekcijo, v tej so delovali tudi Smiljan Binter, brata Martinc, Aleksander Skale in drugi. Iz te se je razvila jazz sekcija, še po vojni so nekateri delovali v zabavni glasbi. Na področju glasbe za telovadbo so ustvarjali še nekateri znani skladatelji kot Matija Tomc, Ubald Vrabec, Radovan Gobec, verjetno prvi, ki je tudi predaval o glasbi v sokolstvu.

Iz Češke so k nam ves čas prihajale razne pobude, zato ni presenetljivo, da so se prav češke sokolske pesmi pri nas zelo priljubile. Danes jih ne poznamo več, ker je bilo po vojni to področje iztrgano iz našega spomina. Med njimi so bile pesmi, ki sta jih ustvarila dva stara, pravzaprav prvotna češka sokola, Josef František

Pelz in František Kmoch. Pelz je napisal himno *Z levjo silo* (*Lvi silou* - lev je bil simbol sokolstva), Kmoch pa v sodelovanju s Pelzom pesem *Spějme dál*. Kot *Pesem sokolskih legij* se je pri nas neverjetno razširila, zlasti s pogosto citiranim verzom „*le naprej, brez miru, za sokolskim praporom...*“. Te pesmi se nekoliko spominjam iz popevanja moje mame, oče in mama sta bila namreč vneta sokola. To je edina pesem, ki so jo sokoli odnesli v partizane, besedilo se je seveda spremenilo, ni bilo več za „*sokolskim*“ praporom, pač pa za „*partizanskim*“. Po vojni je pesem zelo hitro izginila iz sporedov. Tako smo pozabili, kaj so naši sokoli prepevali. Razen ene pesmi, ki so jo leta 1935 razglasili za uradno sokolsko himno. To je bila *Hej, Slovani*.

Godba Sokola I Tabor in njen vodja Verij Švajgar (sedi na sredini)
(Železniški muzej v Ljubljani)

Taki smo! Še boljši hočemo biti! Sokolska misel ter svoboda in sreča naroda so nam smisel življenja. Takšno življenje je pa kakor junaška pesem, nikdar izpeta, večno mlada in živa. Zato pa: Le naprej, sokolske legije!

Pesem sokolskih legij

Korakomu

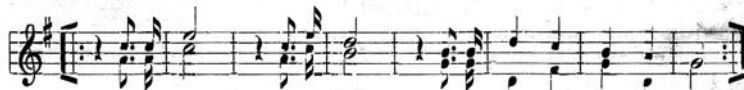
1. Le na-prej, brez mi - ru za so - kol-skim prapo - rom,

dokler boj ni kon-čan za svo - bo - do, za naš dom.

Naj vi - har le hru - mi, vsak na svojem mestu stoj!

V žilah kri nam ki - pi, udri na so - vraž - ni roj!

2. Sokol vsak je junak, da za dom življenje rad.
Kdor Slovan, mu je drag, po jeziku, duhu brat.
Kakor lev v bojni gnev na sovraga planemo,
Fügner naš, oče naš, za Teboj vsi stopamo!
3. V roki meč, žar v očeh, v žilah polje rdeča kri:
mir s teboj, dragi dom, če sovražnik ti preti:
do višav, k solncu gor dvigne krila sokol tvoj,
Tyršev duh vodi nas, pelji nas v junaški boj!

František Josef Pelz je sokolsko himno *Lvi silou (Z levjo močjo)* zložil 1882
(spletna stran)

Prav bi bilo, da bi naš zgodovinski spomin vendarle dopolnili tudi s sokolskimi pesmimi, ki so prav tako pomembne za narodovo identiteto, - narod, ki nima svojega spomina, je precej reven. Čehi se tega zavedajo, saj so sokolske pesmi objavili na internetu, jih prepevajo in igrajo. Obnovili so tudi svoje sokolske zlete.

Saša Šantel: SLOVENSKI SKLADATELJI, 1936

SPLOŠTOKRANI OBIKOVNALEČ, OBIKOVNALEČ NA BLOŽNI STENI MALE DVORANE SLOVENSKE FILHARMOVIJE V LJUBLJANI IN NA STRANCI TE ZGIBANKE SI OGLEDOJES NAJZNAMENITJEJO SLOVENSKO SILKO IZ GLASBENEGA SVETA, POMENSKO INO KONČIL SLOVENSKE GLASBE, VELIKA ODPA SLEKA JE NASTALA LETA 1936 PO NAROČILU FILHARMOVIČNE DRUŽBE IN JE ENA NAJVEČJIH FIGURALNIH SILKARSKIH KOMPOZICIJ V SLOVENIJI.

olje na platnu, 9 x 13 m
restavrirano 2004
mala dvorana
Slovenske filharmonije
v Ljubljani

Skupinski portret slovenskih skladateljev je 1936 po naročilu Filharmonične družbe oziroma Glasbene matice Ljubljana naslikal Saša Šantel za malo dvorano v filharmoničnem poslopju. Tu so upodobljeni med drugimi M. in F. S. Vilhar, A. Foerster, J. Fleišman, A. Hajdrih, D. Jenko, M. Tomc, sebe je Šantel naslikal med vrati, saj je deloval tudi kot glasbenik. Vsa Šantlova družina je bila včlanjena v Ljubljanski Sokol (iz zgibanke Glasbene matice Ljubljana)

Dr. Iztok DURJAVA

KIPAR LOJZE DOLINAR IN ZGODOVINA ŠPORTA NA SLOVENSKEM

Avtor kiparske miniature, ki jo je Muzej športa odkupil s pomočjo donatorja, je priznani slovenski kipar Lojze Dolinar (1893–1970). Izdelal jo je v spomin na 1. jugoslovanski vsesokolski zlet v Ljubljani 1922, o čemer pripoveduje napis na podstavku. Kipec je visok 31 cm, širok 33 cm, v globino pa meri 13 cm in je kiparska upodobitev lepo razvitega golega moža ter hkrati motiv moškega akta. Zaradi sedečega položaja najprej pomislimo na helenistične kipe galskih sužnjev, podpiranje glave je prispodoba melanholičnega in premišljujočega človeka, ki nas pripelje v bližino slavnega Michelangela in znamenitega „il Penseroso“ z nagrobnika Lorenza, vojvode Urbinskega, v Medičejski kapeli v Firencah. Iz začetkov modernega kiparstva kliče po primerjavi Rodinov *Mislec*.

Šport in likovna umetnost sta bila v zgodovini vselej močno povezana. To dokazujejo mnoga likovna pričevanja, tudi v zgodnejših zgodovinskih obdobjih. Vez je ostala živa vse do danes, ko se okrog športa vse bolj angažirajo oblikovalska stroka, športna fotografija, film, video in televizija. Tako je tudi v obdobju sokolstva. Zaradi potrebe po razširjanju sokolskih idej je bila še kako pomembna vizualna propaganda. Likovniki so bili oblikovalci sokolskih značk, praporov, plakatov in drugega propagandnega gradiva. Slikarjem, kiparjem in arhitektom je bilo tovrstno oblikovalsko delo zanimiv likovni izziv, zaradi majhnosti slovenskega umetniškega trga pa tudi dodatni vir zaslužka. Pomembna priložnost za tovrstno delo so bili sokolski zleti, saj so bili organizatorji hkrati naročniki likovnih projektov. Tako je tudi keramični kipec kiparja Lojzeta Dolinarja povezan s sokolskim dogodkom.

Med razmišljanjem o Dolinarjevi umetnini sem pobrskal po domačem arhivu in naletel na fotografijo športnika in telovadca Staneta Derganca. Fotografija je bila posneta v ateljeju Helios ljubljanskega fotografa Veličana Beštra. Prav na to fotografijo sem se spomnil, ko sem prvič zagledal Dolinarjevo delo. Brez težav je možno ugotoviti, da je Dolinarjev kipec iz 1922 njen veren posnetek, ki se od fotografije razlikuje le po položaju glave ter bolj stiliziranem obrazu in laseh.

Dolinarjeva mala plastika je po realističnem značaju posebnost v njegovem opusu, čeprav je delno zaznamovana v maniri Ivana Meštrovića.

In kakšno sporočilo prinaša Dolinarjev kipec gledalcu? Kipar je želel kar najbolj celovito razkriti bogastvo Dergančevega telesa in to mu je z izbrano držo modela tudi uspelo. V tem smislu je lahko drobna Dolinarjeva umetnina, kljub realizmu ali pa prav zaradi njega, simbol duhovno in telesno zdravega sokolskega gibanja in njegove moči znotraj slovenskega narodnega telesa. Stane Derganc je bil gost Dolinarjevega ateljeja verjetno že pred letom 1922, na kar opozarjata „giganta“ z nagrobnega spomenika J. E. Kreku na ljubljanskih Žalah (1919). Njegove mišice so opazne še na nekaterih Dolinarjevih delih, denimo v reliefih na nekdanji palači Okrožnega urada za zavarovanje delavcev in današnjega Zavoda za zdravstveno zavarovanje RS na Miklošičevi cesti 24 iz 1924.

Sicer pa je Dolinar za omenjeni sokolski zlet izdelal še obe kiparski upodobitvi sokolov ob vhodu v arhitekturni kompleks lesenega stadiona za Bežigradom ob Linhartovi cesti, med današnjo Robbovo in Črtomirovo ulico. Na tem stadionu, ki ga danes ni več, so priredili omenjeni sokolski zlet. Kipar je avtor sokola na drogu prapora sokolskih naraščajnikov, ki ga hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije. Znana je tudi Dolinarjeva značka iz zbirke Muzeja športa, na kateri upodobitev moške glave med dvema sokoloma spominja na glavo z naše male plastike.

Sokolski zlet v Ljubljani ima posebno mesto tudi zaradi športnih uspehov sokolske telovadne vrste na VII. mednarodni gimnastični tekmi (11. in 12. avgusta 1922), kjer so Leon Štukelj, Stane Vidmar, Peter Šumi, Mihael Oswald, Slavko Hlastan, Ivan Porenta, Vladimir Simončič in Stane Derganc v močni mednarodni konkurenci in pod vodstvom Viktorja Murnika osvojili drugo mesto.

Upodobljenec Stane Derganc se je rodil 23. aprila 1893 v Ankaranu, umrl pa 9. avgusta 1981 v Piranu. Na Olimpijskih igrah 1924 v Parizu je bil z jugoslovansko vrsto četrti, bil pa je tudi trener jugoslovanske vrste. Na Olimpijskih igrah 1928 v Amsterdamu je osvojil bronasto medaljo v preskoku čez konja.

Kipar Lojze Dolinar (Muzej športa)

Jože SENICA

POGLED STAROSTE SOKOLSTVA IN ŠPORTNEGA PEDAGOGA NA VREDNOTE NEKOČ IN DANES

Rodil sem se v obrtniški družini v Hrastniku 1935. Oče me je v prvih mesecih 1941 vpisal v sokolsko društvo naraščajnikov. Tedanjega časa se ne spominjam kaj dosti, 7. aprila je bil bombardiran Beograd, nekaj tednov za tem pa so nemške sile vkorakale na Štajersko. Velikokrat mi je hudo, ko poslušam, kako različno smo drugo svetovno vojno preživeli Slovenci na tako majhnem področju, pa vendarle razdeljenem med tri okupatorje. Bil sem šest let star sokol, sokolček, ko so prvi nemški vojaki prikorakali po hrastniški dolini, kjer so živeli rudarji, keramičarji in steklarji. Takrat še nisem vedel, vpisan se bil v 1. razred nemške šole, da so v spodnjem delu Hrastnika govorili pogovorno nemščino (Nemci so nas namreč naučili steklarstva). Še med seboj se nismo razumeli. Nemci so bili silno ostri do tistih, ki niso „znali ali pa niso hoteli“. Najprej so udarili po mojih vodnikih, sokolih, potem po učiteljih in duhovnikih, ki so bili pregnani v Beograd oz. v Srbijo. Veliko se jih je po vojni vrnilo. Tisti, ki smo ostali, smo bili zelo selekcionirani in prešteti, tako da smo res nastradali. To je bila vojna proti okupatorjem in hkrati tudi bratomorna vojna.

Šola je delovala dve leti, potem so posegli Nemci. Sokolski dom v Hrastniku so preuredili v kinodvorano, v šole pa so naselili vojake. Komaj smo dočakali konec vojne. Sem iz glasbene družine. Bil sem glavni muzikant v paradi s partizanskimi pesmimi od Zgornjega Hrastnika do postaje. Zdi se mi in vesel sem, da je partizanska pesem spet priljubljena, imajo lepa besedila, našo melodijo in nas spodbuja. Besedila partizanskih pesmi poznam bolj kot besedila slovenskih narodnih. V drugi svetovni vojni je bilo napisanih veliko slovenskih nacionalno nabitih pesmi. Na to sem ponosen in še danes kdaj kaj zaigram kot nekoč, ko sem, igrajoč harmoniko, takoj za zastavo korakal na postajo.

Po drugi svetovni vojni se nismo več pogovarjali o sokolskem domu, ampak o fizikulturnem domu. Te poslovenjene ruske besede so se nam zelo globoko zarinile v telo. V fizikulturni dom, v skupino telovadcev, nas je hrastniške knape zbral inženir

Marino Urbanc, sin rudarja. Telovadišča smo postavili sami - po sokolski maniri. V Hrastniku je tako še pred prihodom Cerarja zrasla najbolj elitna telovadna skupina Skaza. Danes opažam, da orodni telovadci niso več tako priljubljeni, tudi sami besedi „telovadec“ in „telovadba“ se več ne uporabljata. Vedno sem bil učitelj telovadbe in na urniku so imeli otroci vedno napisano „telovadba“. Sedaj je pedagog športne vzgoje in je športna vzgoja. V naši telovadni skupini so nas učili sami sokoli. Marino je bil premlad, da bi bil sokol, vendar se je sokolstva učil v taborih od Mirka Bizjaka. Mirko je bil zelo navezan tudi na Borisa Gregorka. Telovadnico smo predelali v „orodjarno“, kjer smo lahko telovadili.

Danes, ko telovadimo po svojih društvih, nekako pozabljamo na to, da si je treba telovadna orodja pripraviti glede na to, kaj boš delal. Sokoli smo vedeli, da moramo imeti svoje igrišče, svoj dom, orodja in podobno ter da moramo poskrbeti tudi za telovadno okolje. Sestavlil sem vajo za starejše možakarje, igrala je godba na pihala, pel je pevski zbor. Glasba in vnetost za delo sta nas držala skupaj. Pozneje smo postali tudi trenerji. Napisal sem diplomsko nalogo o razvoju orodne telovadbe glede na olimpijske igre in svetovna prvenstva. Izbrati sem moral vse obvezne vaje, kar sem razumel kot dolžnost, pa tudi v veselje in čast mi je bilo, da sem naredil intervju z Viktorjem Murnikom. Murnik je bil iz pomembne glasbene družine, nabit s svetovnim znanjem in ga je bilo veselje poslušati. Ko sva končala, mi je ob slovesu v roke dal sveženj papirjev, v katerih so bile zapisane čisto vse vaje, za katere sem ga prosil. Gradivo sem potem predal Borisu Gregorki za arhiv.

Bil sem telovadec, za to sem to živel. Med seboj smo tekmovali, kdo bo dvignil več in večkrat. Še se spominjam Hvaleta, ko mi je rekel: „Kolikokrat se pa dvigneš?“ Rekel sem: „Ne štejem.“ „Pa z eno roko?“, Odvrnil sem: „Z eno roko? Kako z eno roko? A ti se z eno roko?“ Rekel je: „Z desno sem se petkrat, z levo pa samo trikrat.“ To še vedno doni v meni. To je tisto sokolstvo, ko ne moreš brez njega. Če en dan ne delaš vaje, levo, desno, nisi zdrav. S tem so bili naši ljudje prežeti in spoznal sem sokolstvo na čisto individualen način.

Eden velikih ljudi je tudi Miro Cerar. Spoznal sem ga, ko je prišel v Brežice. Učenec osnovne šole, jaz pa gimnazijec. Pripeljal ga je Gregorka. Gledal sem ga malo od daleč, ampak ko je začel konja vrteti, se mi je zanohtalo. Ne smemo pozabiti, on je bil od štiri do šest let prva violina na svetu. Tu se nismo mogli primerjati z njim. Ta zagrizenost, to je sokolska zadeva. Tudi Boris jo je imel v sebi in jo prenašal naprej.

Bil sem tudi na vsesokolskem zletu 1994 v Pragi. Od 1948 naprej smo bili izgnani iz „svetega kraja“. Pred tem sem hotel Partizanu Slovenije plačati članarino, a so mi odgovorili, da Partizana Slovenije ni več, ampak ŠUS, Športna unija. Začudeno

sem vprašal: „Športna unija?“ Hitler je prepovedal sokola, pa poveljna Jugoslavija tudi, zdaj v samostojni Sloveniji pa bomo vendarle spet imeli sokola. In smo sklicali občni zbor Partizana, nas deset funkcionarjev in deset starih sokolov. Ustanovili smo Sokolsko zvezo Slovenije in delo se je lahko nadaljevalo.

Sokolska organizacija je bila vrhunska organizacija, organizirana po nacionalnosti, in sicer slovenski Sokol, hrvaški Sokol, romunski Sokol, češki Sokol; ko se je ustanovil jugoslovanski Sokol, ki so ga vodili Slovenci, saj so bili v tem najbolj razumni in so radi prenašali svoje sposobnosti na druge. Hrvati so izstopili iz sokolske zveze, ker so imeli po ustanovitvi Jugoslavije težave s sokolstvom: pa so ga prepovedali, pa spet ne, pa prepovedali druge. Po drugi svetovni vojni, po informbiroju, so ta vsesokolski izlet bojkotirali Slovaki, ker jih niso vabili kot samostojno organizacijo, saj so bili združeni s Čehi. Tukaj odseva ta nacionalnost. Npr. Avstrijci so to rešili genialno, pustili so, da so se sokoli družili po nacionalni pripadnosti. Oblike pan(slovanskega) množičnega druženja pa so prinesle določene omejitve, ki so se v nacionalnem labirintu težje presegle.

Prof. dr. Ivan ČUK

MISLI VIKTORJA MURNIKA O SOKOLSTVU IN ŽIVLJENJU ZA DANAŠNJO RABO

„Oče“ slovenske telesne kulture

Viktor Murnik se je rodil 25. marca 1874 in umrl 1. januarja 1964, star 90 let. Klasično gimnazijo v Ljubljani je končal 1892, Pravno fakulteto v Gradcu pa 1898. Sodno prakso je opravil na sodišču v Ljubljani, nato pa je 1900 dobil službo v Trgovinski in obrtni zbornici za Vojvodino Kranjsko (kasneje, 1918, za Slovenijo). Že 1901 je postal njen vodilni tajnik in takoj predlagal ustanovitev Trgovske akademije v Ljubljani. Cesarska oblast tega ni dovolila, zato je ustanovil sklad za gradnjo akademije, ki je bil po prvi svetovni vojni temelj za ustanovitev te šole v Ljubljani. 1906 je bil na njegovo pobudo ustanovljen Zavod za pospeševanje obrti v Ljubljani, 1920 pa je predlagal ustanovitev stalnega velesejma. 1925 se je upokojil. Pridružil se je kulturnemu molku in dal soglasje za pridružitve sokolov k Osvobodilni fronti, vendar pa sam ni bil aktiven niti v OF niti v partiji. Viktor Murnik velja za očeta slovenske telesne kulture. Z vadbo pri Ljubljanskem Sokolu je pričel 1892, bolj aktiven društveni član pa je postal 1894. Od vstopa v Sokola je deloval na različnih funkcijah in položajih.

Ob telesno kulturnem delovanju v okviru Sokola je bilo morda še bolj pomembno njegovo delovanje na področju gospodarstva, čeprav je njegovo delovanje na tem področju šlo v pozabo. Kot človek širokih pogledov na svet (njegova knjižnica je obsegala skoraj 700 različnih knjig v slovenskem, srbskem, češkem, nemškem, italijanskem in francoskem jeziku) je 1932 napisal knjižico *Sokolstvo in življenje*. Misli v tej knjižici tudi po več kot osemdesetih letih niso izgubile ostrine in bi se jih veljalo držati tudi danes (pa se jih žal ne).

Misli iz knjige *Sokolstvo in življenje za današnje rabo*

O domovini

„Sveto služimo domovini sveti!“ Tako in podobno nas često izpodbujajo domoljubni govorniki. Prav je, če se poudarja, da mora domovina biti vsem sveta in

da ji je treba služiti z vsemi močmi in z ljubezni polno navdušenostjo. Saj se vedno najde kdo, ki misli, da mora domovina služiti njemu, on sam pa ne njej; kdo, ki mu je domovina samo tam, kjer mu je dobro: „Ubi bene, ibi patria“! Za domovino delati, se pravi, delati za oboje, za kraje in ljudi na njih, za vsestransko povzdigo obeh. Podlaga za to vsestransko podlago pa je gospodarsko delo.

O gospodarskem delu

Gospodarsko delo pribavlja sredstva za življenje, potem pa sredstva za vse drugo, zlasti za povzdigo kulture v obeh smislih te besede: kulturo krajev, ki gospodarsko delo povišuje vrednost in korist za človeka, pa kulture ljudi, kulture naroda, ki bi bila nemogoča brez sredstev, ki jih pridobiva gospodarsko delo. Za gospodarsko delo je treba samo po sebi umevno, da človek udeleži svojo moč, svojo delovno silo. Ako napravlja nekaj za koristno, kar prej ni bilo koristno, opravlja produktivno delo.

O brezposelnosti

Del delavcev bi mogel izgubiti delo le ob slabem delu podjetnika, delodajalca. Tega pa ne izvzamam od izboljšanja delovnih moči, izboljšanja delovne moči, izboljšanja po količini in kakovosti. Njegovo večje in boljše delo pa bo med drugim prav v tem, da bo intenzivneje iskal novih odjemalcev, da začne izdelovati nove vrste blaga, zlasti sorodne že izdelanim vrstam ali pa tudi polizdelke, ki jih je morda doslej dobival od drugod, posebno iz inozemstva, in so izdelane morda celo iz naših surovin. Ali naj večjo priliko za zaposlenje delavcev povzročimo s tem, da rečemo že zaposlenim: „Delajte slabše in počasneje, da bo treba tem več delavcev.“ Lastna škoda bi bila to. To pa bi bila večja nevarnost, da nastane brezposelnost, kakor boljše in hitrejše delo. Absurdna je misel po H. Fordu, da se da dobiček zvišati z zmanjšavo, namesto s pomnožitvijo dela.

O slovenskem delavcu

Kolikor je meni znano. Torej v Sloveniji, vobče v pridnosti in prizadevnosti ne zaostajajo za delavci v gospodarsko bolj razvitih državah, nego je naša. Pa tudi v spretnosti jih že v tej ali oni stroki dosegajo, da v nekaterih celo nadkriljujejo. Toda nihče ni tak, da ne bi mogel biti še boljši. Na korist delavstva samega bo, da kvantitativno in kvalitativno dvigne svojo delovno moč še bolj, da bo konkurenca lažja ne samo proti tujemu blagu, ampak tudi proti pretoku tujih delavcev.

O podjetništvu

Za dvig podjetnosti in podjetniškega udeleženja je seve treba še drugih pogojev, ki niso v moči podjetnika in ne tiče v množini in dobri kakovosti delavcev

in prirodnem bogastvu dežele. Treba je še pametne in zdrave gospodarske politike države, ki ustvarja pogoje, ki jih posameznikom ni mogoče ustvariti in preprečuje posameznikom nepremagljive ovire. Za čim dalje obsežnejše podjetniško udejstvovanje je vrhu tega kajpa treba dosti kapitala. Prav tega pa je mogoče zadostno pomnožiti samo le z delom, večjim in boljšim delom. K razširjanju starih in k osnovi novih podjetij pa bodo vprav izpodbudili večji dobiček, dosežen zbog izboljšanja izdelkov, zmanjšanja proizvodnih stroškov in pa razpoložljive izboljšane delovne moči.

O novih tehnologijah

Novе iznajdbe, novi stroji omogočujejo z manjšim številom delavcev izdelavo iste ali še večje množine blaga v mnogo krajšem času. Radi tega bi se moglo sklepati, da bo ob vedno bolj se množječih iznajdbah treba vedno manj delavcev, da bo vedno več brezposelnih. Vendar brezposelnost, zbog uvedbe strojev more biti le prehodna. Stroji se ne izdelujejo in ne popravljajo sami. Toda nove iznajdbe in novi stroji tudi ustvarjajo nove potrebe v vedno širših krogih. Nastajajo nove industrije in nove prilike za zaposlenje delavcev. Delavci so prisiljeni prilagoditi se novim razmeram, poiskati si drugačno delo. Prej pa bodo dobili novo delo in se mu prilagodili oni, ki jim je delovna sila večja, telesna, moralna in duhovna kakovost boljša.

O prehrambeni samooskrbi

Toda, ali bo res zadosti kruha za vse? Zadosti polja? Tudi v Zapadni Evropi se da še mnogokje produkcija zvišati s skrbnejšim in intenzivnejšim obdelovanjem. Poljskih delavcev pa silno manjka, ko vse tišči v mesta, v tovarne. Ali kakor rečeno, če ne pojde drugače, bo treba nazaj. Kar pa se tiče poljedelstva, smo mnogo na boljšem kakor Zapadna Evropa. Z intenzivnejše obdelovanje polja je pri nas mnogo več torišča, nego tam. Vsaj v doglednem času ne bo treba siliti v Afriko, ne bo treba misliti na kakšno „vnanjo“ kolonizacijo.

O gospodarskih krizah

Gospodarske krize, ki nastajajo od časa do časa, podjetniško udejstvovanje seve omejujejo ali celo ustavljajo. Omejujejo ga ali ustavljajo pa tudi že samo gospodarske depresije. Kako žalostno je na primer gledati, kako voz drv, ki ga je včasih razložil voznik sam, pomagata razkladati dva moža, pa kako ob vozu otožno, brez dela, stojita še dva, ki nista imela sreče, prej priti zraven, da bi zaslužila dinar ali dva. Javni in drugi činitelji morejo brezposelnost omiljevati s podporami države, občine itd., zlasti pa z javnimi deli. Produktivne naprave seve se morejo same obrestovati in amortizirati s tem, kar nesejo. Toda nesti morejo le, če jih kdo uporablja in plača porabo. To pa more le, kdor ima kaj dela, ki je zanj treba te porabe. Čim več bo takih,

čim več bo zasebnih podjetij, velikih in malih, industrijalnih, obrtnih, trgovskih, ki bodo imela dela in čim več ga bodo imela.

O skupnem trgu

Trg posameznih kulturnih narodov pa postaja čimdalje bolj trg vseh kulturnih narodov. Blaginja posamezne države je vedno bolj odvisna od blaginje drugih narodov. Države se bodo mogle zmerom manj zapirati druga proti drugi. Nekateri gospodarski in politični vodniki - Aristid Briand - so začeli misliti že celo na vseevropsko tako zvezo, na „gospodarsko Panevropo“. Danes seve še ne kaže, da ta beseda kmalu postane meso. Da pa ne ostane vedno samo beseda, o tem je komaj moč dvomiti. Carinske meje med državami bodo nekoč padle.

Ali bi bilo mogoče narodu „povečniti“ kulturno življenje

Kultura s svojimi napredki zahteva vedno več duhovnega dela. Pridobivanje sredstev za življenje pa ob teh napredkih vedno manj sili k telesnemu gibanju. Razen tega je dosti „kulturnih“ pridobitev takih, ki sicer ljudem življenje delajo udobnejše, „zanimivejše“, polno prej neznanih užitkov, pa jih pomehkužijo. Ako bi sploh kaj moglo preprečevati škodljive vplive kulturnega življenja, bi to pač mogla le higijenska sredstva ob kar najizdatnejši izmeri najvažnejšega teh sredstev: telesnih vaj.

O vplivu telovadbe na delovno silo

Kolikost in kakovost delovne sile človeka sta odvisni od zdravja, moči in vztrajnosti telesa ter moralnih in duhovnih vrlin. Zdravje, moč in vztrajnost telesa ohranja, množi in krepi prava telovadba, prav vodena in prav izvajana telovadba. Taka telovadba pa človeka oborožuje tudi z moralnimi in duhovnimi vrlinami. Ker je delovna sila prvi pogoj za vse gospodarsko delo, dela pravo sokolsko delo potemtakem na viru vsenarodnega gospodarstva. Gospodarskega dela bo zatorej narejenega ne samo tem več, ampak tudi tem boljšega, čim več ljudi bo vadilo pravo telovadbo.

Ali je delavcem, kmetom treba telovadbe?

Slišim ugovor: „Delavci tako delajo dosti, ves dan se trudijo in utrujeni naj potem še telovadijo? Posebno pa se poljedelski delavci mnogo gibljejo in to celo pod milim nebom, v čistem zdravem zraku: ti ne potrebujejo telovadbe.“ No, potrebujejo jo vsi. Vsak poklic ima slabe strani, škodljive zdravju in moči. Enostransko, često ob sključenem telesu in v slabem zraku opravljano delo industrijskim in obrtnim delavcem prav tako gloda zdravje in moč, kakor dolgotrajno pogosto tudi sključeno sedenje duševnim delavcem. Po Demenyu se kmečki človek giblje in dela, ali to

delo ga utruja, često je tega dela čez mero, ima smer na iste dele telesa in ne očvršča kakor raztegnjeno in raznovrstno se menjajoče gibanje.

Polno gibanje zdravega otroka

V civiliziranem svetu ga ne dobimo. Pač pa v neciviliziranem: v onem, neciviliziranem svetu, ki je sredi civiliziranega sveta, ter v onem, ki je zunaj njega: pri zdravih otrocih, preden pridejo v šolske klopi in pri divjakih, ki nikdar ne pridejo vanje. Res zdrav otrok, poln življenja, ima priroden nagon in veselje do čim obilnejšega gibanja. Leze, teče, skače, se guga, se giblje na vse načine, nikdar ni pri miru, razen če spi. Ko pa pride v šolo, ga šola sili k mirovanju in k sključenemu sedenju. Pa mu okrnjuje življenjsko moč in jemlje prirodno ljubkost in mičnost gibov. Pa polagoma zamori v njem nagon in veselje do gibanja.

Prava telovadba ne izčrpava, ampak poživlja

Kakor preroben si po njej. Razvedri te in nikogar ne dobiš po njej slabe volje. Kako tudi? Razčiljena mu je življenjska moč, „luč“ življenja mu je tako rekoč višje privita, veselje do življenja pa tudi udejstvovanja se mu poveča. Smeh in petje se po končani telovadbi razlegata po telovadnici. Čilost, ki se je vrnila, moč, ki se je okrepila, vlijet tudi onemu, ki ga kaj skrbi, novega poguma, kajti pogum je zavest lastne moči. Pa mu dvigneta samozavest in sprožita čvrste misli, ki naglo razvozlajo, kar je delalo skrbi. Pa oborožita z novo energijo za vsakdanje delo.

O vzgoji moralnih in duhovnih vrlin s pravo telovadbo

Vsak podjetnik potrebuje krepko voljo in trdne živce, ako naj dosega uspehe. Telovadba je najboljša, če ne edina šola volje. Že otrok si pri svojem gibanju postavlja cilje. Igraje jih dosega. Rad se trudi, da jih doseže. Mladina se uči dosehati polagoma vedno večje in težje cilje, pri katerih se mora že več truditi. Tu se vsečnost cilja že bori z neugodjem, ki ga prizadeva večji trud. Na ta način se izborno krepi voljo, uči se premagovati se, zatajevati se, možnost samozatajevanja pa je ona vrlina, brez katere ni mogoča nobena druga moralna vrlina.

Pravi podjetnik mora znati nekaj riskirati, pametno tvegati seve. Tudi telovadec mora to. S prejšnjimi manj riskantnimi vajami pa si je že ojačil pogum, da se sedaj tudi upa poskusiti kaj več, kar bi se mu lahko posrečilo. Telovadec se torej vadi zdrave podjetnosti, ki kaj riskira, pa vendar ne več, nego je verjetno, da bo uspelo.

Mnogo vaj pa je, ki niso riskantne, kjer pa je treba daljše vadbe, preden pridobiš zadostno moč in spretnost, da jih izvedeš dobro, pa tudi lepo. Učiš se pri tem vztrajnosti.

Da se ta moralna vztrajnost more udeležiti, pa je treba telesne vztrajnosti, krepke in vztrajne delovne moči. Vse se ne posreči na mah. In prav oni, ki so največ dosegli na gospodarskem torišču, so se često morali žilavo boriti z največjimi težkočami.

Ona želja, narediti to, kar zna kdo drug, in narediti še več: ta želja izvira iz zdrave častihlepnosti, zdrave tekmovalnosti. In gospodarsko torišče ni eno zadnjih, kjer je treba tekmovalnosti, zdrave tekmovalnosti.

In tudi discipline je treba v gospodarstvu, kakor povsod, kjer dela z istim ciljem več oseb, celo pa, kjer delajo stotine, do tisoči delavcev. Tudi pri telovadbi dela s skupnimi cilji več oseb, glejte velike telovadne nastope, vsokolske zlete. Telovadec se uči delati skupno z drugimi, v harmoniji z njimi, imajoč le skupni cilj pred očmi uči se ozirati na druge, ravnati se po drugem, podrejati se.

Pri doseganju skupnih ciljev je treba razumevanja vseh za to, za kar gre v celoti, in medsebojnega razumevanja, pa vneme vseh, če naj delo dobro uspe. Ob tem razumevanju in ob tej vnemi, ki ju vzbuja prav vodena telovadba, se v sodelujočih telovadcih, vodečih in podrejenih razvija čut za solidarnost, če že ne tudi čut bratstva in ljubezni.

Sokolstvo ne pozna razločka stanu. Pozna samo razloček med dobrimi in slabimi ljudmi! Dobro skuša narediti boljše, slabe vsaj nekoliko dobre. Saj brez dobre kali ni nihče, niti najslabši človek ne. Iz boljših kali se bo razvil socialni čut, iz slabših vsaj čut za vzajemnost dolžnosti pri skupnem delu.

Telovadba razvija in krepi inteligenco: inteligenca pa je potrebna ne samo za učenje, ampak za vsako delo, kajpada tudi gospodarsko delo in ne le vodnikom, ampak vsemu delavstvu.

Kakor se moralne vrline ne dado učiti iz knjige in predavanj, tako se tudi inteligenca ne da dobiti iz knjig in predavanj. Inteligenca ni kup znanja, pa naj bo ta kup še tako velik.

Inteligenca je zdrava pamet in te ima včasih nepismen človek več nego kdo, ki se je mnogo šolal pa je malo prebavil.

Telovadec se uči napeti svoje moči do skrajne mogoče mu mere. Ali uče se tudi varovati svoje moči, napeti jih tam, kjer vaja ne zahteva skrajnosti, samo toliko, kolikor je neogibno potrebno za dovršeno izvedbo, in ne več. Uči se torej ekonomično ravnati s svojimi močmi.

Uči se pa tudi na drug način varovati, hraniti svoje sile. Uči se zmernega življenja, ker ve, da bi z nezmernim življenjem manjšal svoje moči, da polagoma, uničil.

Le zmerni človek pa je zmožen tudi prihraniti si kaj, nezmerni more zapraviti tudi to, kar so starši ali drugi zanj prihranili. Tudi najbogatejši človek je že tak, da ima tem večje želje, čim večje more zadovoljiti.

Prihranki pa bi se dosegli tudi še na drug način. Ker ni dvoma, da bi bilo manj bolezni, bi bilo tudi manj stroškov za bolezni. Pa tudi pri nezgodnem zavarovanju bi se dosegli prihranki.

Ako bi se zbog tega prihranila že petina stroškov, bi se lahko znižali prinosi delodajalcev in delojemalcev. Podjetnikom bi se znižali produkcijski stroški, delavci bi imeli večje dohodke.

Kako plodonosno pa bi bilo, če bi se del prihrankov porabil za propagando telovadbe, gradnjo moderno opremljenih telovadnic in izobrazbo dobrih učiteljev telovadbe.

Najboljša in najcenejša zdravilnica je telovadnica.

Sokolska misel ni samo narodna misel, ni samo socialna misel, ni samo etična in kar je še drugih pridevkov, ki se ji navadno in po pravici dajejo, ampak sokolska misel je prav tako po pravici gospodarska misel!

Ali je treba narodno bogastvo?

Narod potrebuje bogastva tudi, da laže prenese neizogibne krize gospodarstva. Narod potrebuje bogastva dalje za dvig svoje kulture tudi v drugih smereh nego gospodarskih. Znanost in umetnost ne procvitata v siromašnem bednem narodu.

Ali narod potrebuje bogastvo še za nekaj več, potrebuje ga za svojo svobodo! Ne mislim samo na puške in topove, ki tudi mnogo stanejo, ne mislim samo na politično samostojnost in neokrnjenost, ampak mislim pred vsem na gospodarsko samostojnost.

Ob koncu naj dodam še reference Viktorja Murnika na področju telesne kulture (da se ve, zakaj velja za njenega očeta):

Funkcionarsko delo:

- 1896 društveni tajnik,
- 1897–1905 načelnik društva,
- 1905–1924 starosta društva,
- 1906–1918 načelnik Slovenske sokolske zveze,
- 1920–1924 in 1926–1930 načelnik Jugoslovanske sokolske zveze,

-
- 1911–1914 in 1920–1930 delegat Slovenske oz. Jugoslovanske sokolske zveze pri FIG,
 - 1945–1946 predsednik tehničnega odbora Fizikturne zveze Slovenije.

Zaradi njegovega strokovnega dela se Sokol po 1896 močno razširi po Sloveniji.

Tekmovalec:

- V orodni telovadbi je tekmoval od 1895 do 1907, od prvih nastopov za društvo do prvega nastopa slovenske reprezentance na mednarodnem prvenstvu (kasneje določeno kot 3. svetovno prvenstvo FIG) leta 1907 v Pragi.
- Diploma iz 1906 kaže na njegovo izjemnost, saj so mu na 1. vsehrvaškem sokolskem zletu od 10 možnih točk dodelili 11 točk na bradlji, da bi nagradili njegovo izjemno težko in brez napake izvedeno sestavo.

Trener:

- Murnik je od vsega začetka deloval na strokovnem in tekmovalnem področju, tako je bil v obdobju do 1907 tako tekmovalec kot tudi trener.
- Odpeljal je prvo slovensko ekipo na svetovno prvenstvo 1907 v Prago.
- Do 1. svetovne vojne slovenska reprezentanca sodeluje na svetovnem prvenstvu 1909 v Luksemburgu, 1911 v Torinu, 1913 v Parizu.
- Na svetovnem prvenstvu 1922 v Ljubljani postane Peter Šumi svetovni prvak, uspeh ponovi še 1926 in je edini na svetu, ki mu je uspelo dvakrat zapored zmagati v mnogoboju; njegov trener je bil Viktor Murnik.
- Na OI 1924 ni sodeloval zaradi spora z zveznim načelnikom Ambrožičem, ki je bil odločen nasprotnik uvajanja športa v Sokola; kljub temu so bili v ekipi vsi tekmovalci, s katerimi je Murnik sodeloval že za SP v Ljubljani in jih pripravljaj tudi v društvu; Leon Štukelj na OI pribori prve olimpijske medalje, ki so tudi posledica delovanja Viktorja Murnika - tako trenerja kot tudi funkcionarja.
- Na OI 1928 je Viktor Murnik spet tisti, ki pripravlja in vodi ekipo. Ekipa doseže bronasto medaljo, v ekipi pa so sami slovenski telovadci razen Ciottija iz Sušaka.
- Na OI 1928 jugoslovanska ekipa v prosti vaji nastopi na glasbo in to je prva uradna sestava na parterju z glasbo.
- Na SP 1930 v Luksemburgu ekipo vadi in vodi zopet Murnik, Primožič postane svetovni prvak v mnogoboju, ob tem pa še na konju z ročaji, bradlji in prosti vaji.

-
- Na OI 1936 še zadnjič vodi jugoslovanske telovadce na velikih tekmovanjih, spet so vsi v ekipi, razen enega, slovenski telovadci.
 - Za žensko jugoslovansko reprezentanco za OI 1936 pripravi vajo s palicami.
 - Za žensko jugoslovansko reprezentanco za SP 1938 v Pragi, kjer ekipa osvoji 2. Mesto, pripravi vajo s kiji.
 - Pomembnejši tekmovalci, s katerimi je Viktor Murnik sodeloval, so bili: Peter Šumi, Boris Gregorka, Leon Štukelj, Jože Primožič, Stane Derganc.

Strokovni delavec:

- 1896 ustanovi prvo strokovno telo na področju telesne kulture z ustanovitvijo vaditeljskega zbora pri Ljubljanskem Sokolu.
- Z ustanovitvijo vaditeljskega zbora prične z rednim sistematičnim izobraževanjem kadrov na področju telesne kulture – prvo sistematično usposabljanje kadrov na področju telesne kulture v Sloveniji – med obema vojnama je sokolska diploma izobraževanja najpomembnejši strokovni naziv v telesni kulturi v Sloveniji.
- 1898 ustanovi prvo strokovno telo na področju ženske telesne kulture z ustanovitvijo ženskega vaditeljskega zbora pri Ljubljanskem Sokolu.
- Kot načelnik Slovenske sokolske zveze in Jugoslovanske sokolske zveze je najpomembnejši strokovnjak na tem področju, rezultati njegovega dela so vidni tako v tekmovalnem kot organizacijskem smislu, saj je pred drugo svetovno vojno razmerje sokoli : športniki v prid sokolom.

Publicistično delo:

- 1897 objavi svoje prvo delo o redovnih vajah.
- 1904 ponovno obudi publicistično in založniško dejavnost na področju telesne kulture na slovenskih tleh z ustanovitvijo revije *Slovenski sokol*, ki ga je urejal in v njem tudi objavljala svoja dela. *Slovenski sokol* izdaja do prve svetovne vojne, po njej pa se pojavlja kot avtor člankov v *Sokolu*, *Sokolskem glasniku*, *Prednjaku*, *Soku*, po drugi svetovni vojni pa objavlja svoja dela v *Vodniku*. Razen med svetovnjima vojnama, kjer je bil zapovedan kulturni molk, se publicistična dejavnost na področju telesne kulture ni več prekinila.

Znanstvena dela:

- Prvi je opozoril, da je treba telovadbo in telesne vaje znanstveno utemeljiti s ciljem zdravja ljudi, ter spisal prve razprave o vplivu vaj na človekov organizem.

-
- Izredno se je posvečal izrazoslovju, močno preuredil Levstikovo izrazoslovje, osnovano na nemškem izrazoslovju, in ga prilagodil slovanskemu (češkemu izrazoslovju). Večina izrazov, ki jih še danes uporabljamo v telesni kulturi za opis položajev oz. gibanj, so posledica njegovega dela.
 - Med znanstvenimi deli so pomembna dela *Sistem prostih vaj, O sistemu in metodi vaj, O ritmu, O biološki vrednosti vaj na orodju*.

Nasledniki:

- Murnikovo obsežno delo na vseh področjih sta nadaljevala njegova leva in desna roka pri strokovnem delu Boris Gregorka (trener Mira Cerarja) in Jelica Vazzaz (ustanoviteljica ritmične gimnastike ter vadbe starši z otroci pri nas, profesorica na Visoki šoli za telesno kulturo).

Nagrade:

- 1920 red Karadžordževićeve zvezde 4. reda,
- 1925 red Sv. Save IV. stopnje,
- 1930 red Sv. Save II. stopnje,
- 1954 FLRJ red zaslug za narod I. stopnje,
- 1931 red Legije časti (Francoska republika),
- 1927 red Belega orla V (Čehoslovaška republika).

Viri:

Murnik, Viktor. *Sokolstvo in življenje*. Ljubljana: samozaložba, 1932.

Čuk, Ivan. *Dr. Viktor Murnik - oče slovenske telesne kulture*. V: Pavlin, Tomaž (ur.).

Čuk, Ivan (ur.). *Dr. Viktor Murnik: Zbornik s posveta*, 24. 3. 2006. 1. izd. Ljubljana: Muzej športa, 2009, str. 55–71.

Spec. Dušan GERLOVIČ

SOKOLSKA ZVEZA SLOVENIJE DANES

Sokolska zveza Slovenije (SZS) je nacionalna (vseslovenska) športna zveza, ki svoje poslanstvo in delovanje gradi na bogatem športno-sokolskem in kulturnem izročilu slovenskih sokolov (1863–2013). Deluje na področju športa za vse (športne rekreacije) in poleg Športne unije Slovenije (ŠUS), Fitnes zveze Slovenije (FZS) in Planinske zveze Slovenije (PZS) predstavlja eno največjih športno-civilnih organizacij na tem področju. SZS tako aktivno prispeva k športnemu delovanju z več kot polovico prebivalcev Slovenije, ki s pomočjo rekreativnega športa aktivno skrbijo za svoje zdravje in dobre telesno-gibalne sposobnosti.

S SZS sodeluje več kot 100 sokolskih in športnih društev ter nekaj deset ostalih strokovnih in poslovnih partnerjev. Zveza ima več kot 500 strokovno licenciranih vaditeljev in trenerjev, več kot 30.000 oseb v rednih športnih programih in več kot 20.000 oseb v ostalih občasnih rekreativnih programih.

Športna akademija v Festivalni dvorani in promocijska športna akcija veslanja društva Renče na reki Vipavi

Nacionalni (vseslovenski) športni programi, ki jih izvaja SZS, so obsežni in vsebinsko zanimivi. Največji program **S športom je življenje lepše** ima v svojih podprogramih pet različnih vsebin. Zelo pomemben in v zadnjem času zelo uspešen je projekt *Nacionalne sokolske športne šole* (NSŠŠ), ki se navezuje na izročilo bogatega sokolskega domoljubja in na sokolsko telovadno tradicijo. Zveza

izvaja tudi obsežno strokovno dejavnost in izdaja športno revijo *Sokol*. Organizirajo se posebni projekti za nakup opreme za društva, vključena v zvezo. Pomembni so tudi množični sokolski zleti in športne akademije (množične športne prireditve), kjer društva predstavljajo svoje programe in zveza promovira zdrav način življenja ter dobro delo v društvih.

Nekdanji predsednik RS dr. Danilo Türk kot častni pokrovitelj sokolske akademije v Festivalni dvorani

Predsednik RS Borut Pahor Narodnemu domu (nekdanji Južni Sokol) podeljuje priznanje „zasluge za narod“ ob njegovi 150. obletnici

Največji projekt oz. največje športno gibanje SZS je projekt ***S športom je življenje lepše***, sestavljen iz petih obsežnih programov, ki so *ABC šport*, *Splošna telesna vadba - STV*, *Voda za vse - naučimo se plavati*, *Zimske športne radosti* in *Sokolske športne počitnice*.

Sokolska akademija v Festivalni dvorani in program *Voda za vse* na taboru v Ankaranu (Plavalna šola Delfin)

Program *ABC šport* (vadba za otroke) in vseslovenski zlet Narodnega doma 2013 (Ljubljana)

V vseh petih programskih sklopih na letni ravni sodeluje med 15 in 20.000 oseb. *ABC šport* je namenjen predvsem mlajšim kategorijam otrok med 2. in 10. letom starosti, kjer je poudarek na pridobivanju osnovnih motoričnih sposobnosti. *Splošna telesna vadba - STV* je nastala iz vadbenega programa, ki ga je razvil Narodni dom v Ljubljani in je v prvi fazi temeljil na sokolski telovadbi, v sedanjih oblikah pa obsega mnogotere oblike telovadbe za zdravje in ostalih športno–rekreativnih oblik vadbe. *Voda za vse - naučimo se plavati* pokriva vse športne programe, ki se izvajajo v, na, ob

in pod vodo. Osnovna vrednost je znanje plavanja, zato s tem programov vsako leto naučimo več kot 2.000 neplavalcev plavati. *Zimske športne radosti* in *Sokolske športne počitnice* sta programa, ki sta namenjena predvsem aktivnostim v času počitnic, ko šoloobvezni otroci nimajo rednih obveznosti v rednem šolskem programu.

V SZS poseben poudarek namenjamo projektu *Nacionalne sokolske športne šole* (NSŠŠ), kjer redna vadba poteka na osnovi gimnastičnih prvin. Program izhaja tudi iz sokolskega domoljubja in sokolske telovadne tradicije. Najbolj sta tu zanimiva dva sklopa aktivnosti: Miška Eli in Sokolček.

Izvajanje projekta *Nacionalne sokolske športne šole* v telovadnici ŠD Sokol Bežigrad (Ljubljana)

SZS posveča veliko pozornosti tudi strokovnemu delovanju in izdajanju športne revije *Sokol*. Naši številni člani delujejo na področju različnih strokovnih dejavnosti, pišejo znanstvene in strokovne članke, izvajajo različne predstavitve nove športne opreme, promocijske programe in akcije ter odmevne javne tribune in strokovne seminarje.

Predavanje mag. Darka Repenška iz MIZŠ o problematiki športnih društev v Kopru

SZS je tudi pomemben partner OKS pri organizaciji vseslovenskega kongresa športne rekreacije.

Ves čas se trudimo, da v težkih pogojih zagotavljamo našim društvom možnost nakupa športne opreme in rekvizitov po čim nižjih cenah, organiziramo strokovna usposabljanja vaditeljev in trenerjev za varno uporabo športne opreme, organiziramo tudi sejem rabljenih športnih rekvizitov in opreme.

Velik poudarek dajemo tudi sokolskim športnim akademijam, kjer naša društva predstavijo svoje športne aktivnosti. Na ta način pridobivamo novo članstvo, predstavljamo nove programe in izvajamo strokovna srečanja vaditeljev in trenerjev.

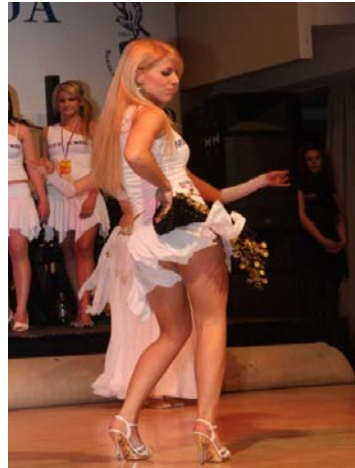
Množična akademija na bazenu v Celju in zlet Narodnega doma ob 150-letnici društva 2013

Promocijsko-športna prireditve Voda za vse v Celju

Sokolski zleti so kot sokolske športne akademije množične prireditve na društveni, vseslovenski, meddržavni in svetovni ravni. Temeljijo na sokolski športni

tradiciji in inovativnih prikazih športne vadbe, ki jo SZS želi predstaviti celotni domači in tuji javnosti.

Sokolski zlet v Ormožu 2012. Na zletih se predstavijo tudi različne plesne dejavnosti in skupinske društvene aktivnosti.

Promocijska športna prireditev na javni plaži pri svetilniku v Izoli in na glavnem trgu v Ljutomeru

V okviru promocijskih prireditev organizira SZS tudi športne delavnice s predstavitvami različnih rekreativnih vadb. Zveza aktivno sodeluje z lokalnimi skupnostmi in šolami, kar je ključnega pomena za uspešno sodelovanje s celotnim področjem RS in samo športno bazo. Poslanstvo in delovanje SZS je smiselno prav v tem, da je koristno za čim večje število prebivalcev Slovenije.

Kolesarski maraton v Slovenskih Gorah in prireditev *Voda za vse* v Žusterni (Koper)

Promocijski nastop na akademiji v Kopru in podelitev medalj za telovadni nastop v ŠD Sokol Bežigrad

Množičen mednarodni sokolski zlet v Pragi (julij 2012)

Množični mednarodni sokolski zleti so izredno atraktivni. Svetovnega sokolskega zleta v Pragi (2012) so se aktivno udeležili tudi predstavniki SZS. V Pragi je aktivno sodelovalo več kot 10.000 športno aktivnih udeležencev, prisotnih je bilo več kot 100.000 gledalcev. Na Češkem organizirajo zlete s posebnim narodnim ponosom in skladno z njihovo narodno-sokolsko tradicijo.

Promocijski nastop v Ormožu (Gimnazija Ormož in Sokolsko društvo Ormož)

ABC šport: vadba za najmlajše Plavalni tabor v Ankaranu: Plavalna šola Delfin

Zimske športne radosti na Krvavcu (Društvo Interes)

V SZS se trudimo, da bi športna rekreacija in zdrav način življenja s pomočjo športa postal dosegljiv vsem prebivalcev RS. Zavedamo se naše odgovornosti in našega poslanstva, ki izhaja iz bogate športno sokolsko-kulturne dediščine, ki ima več kot 150-letno tradicijo (1863–2014).

Naš slogan *S športom je življenje lepše* naj postane splošna družbena vrednota v Sloveniji in tako bomo dejansko postali aktiven športen narod.

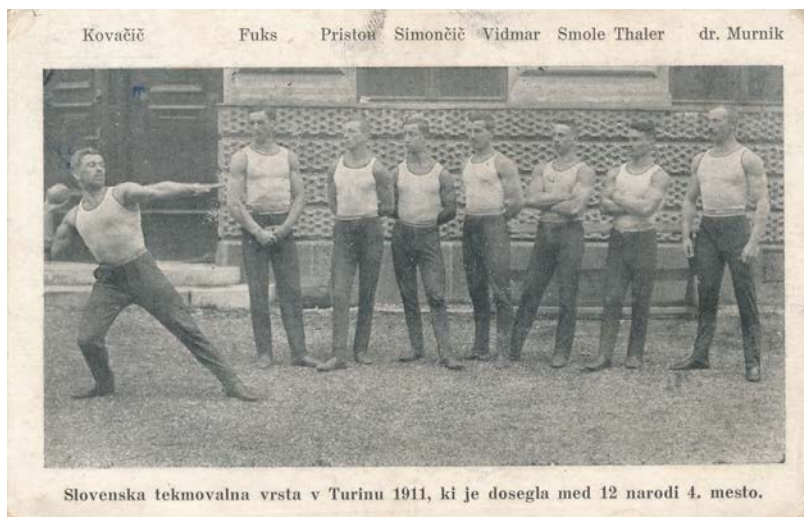
SOKOLSKA DEDIŠČINA V SLIKAH

Narodni dom

(Podobe Ljubljane po potresu 1895, Galerija Gema, 1994)

Stavba je bila grajena po načrtih praškega arhitekta Františka Škabroua, ki je zmagal na natečaju, na katerega se je prijavilo 17 arhitektov. Zgrajena je bila med letoma 1893 in 1896 kot ljubljanski in vseslovenski narodni dom v slogu nove renesanse. Zidavo je vodil A. Wagner. Zasnovana je v shemi tridelnega tlorisa, podobno kot bazilika. Imela je vrsto družabnih prostorov različnih društev, možnost postavljanja gledaliških predstav, restavracijo in velik vrt za palačo. V pritličju je bila tudi večja telovadnica. Od 1896 je v njem deloval Ljubljanski Sokol oziroma kasneje Športno društvo Narodni dom.

Vrsta Slovenske sokolske zveze (vodnik Viktor Murnik) na svetovnem prvenstvu
Mednarodne gimnastične zveze v Torinu 1911
(Fakulteta za šport)

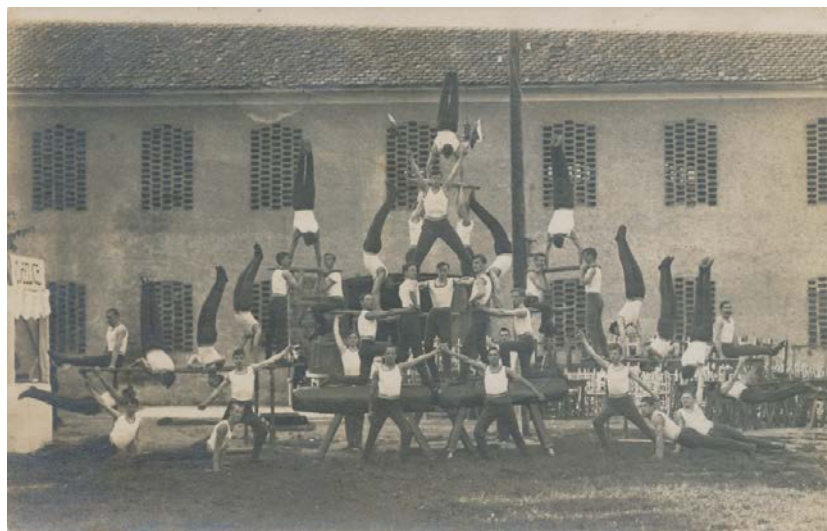
Sokolska telovadba

v telovadnici ...

... in na telovadišču Sokola I. na Taboru
(Zavod za šport RS Planica - muzejska zbirka Muzej športa)

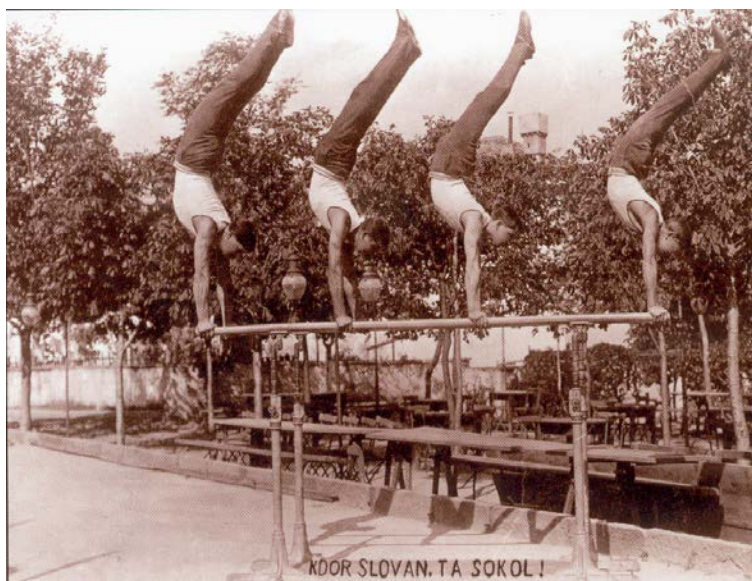
Skupinska vaja ljubljanskega Sokola I., 1909
(Fakulteta za šport)

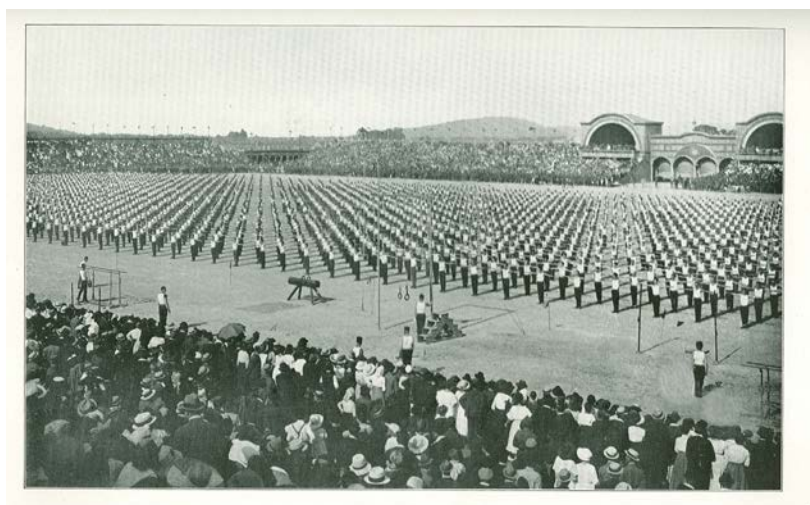
Skupinska vaja skupine telovadcev Ljubljanskega Sokola, verjetno pred I. sv. vojno
(Fakulteta za šport)

Javni nastop ljubljanskega Sokola II. 10. 7. 1921, zaključna skupina,
na vrhu v stoji Stane Vidmar
(Fakulteta za šport)

Razglednica skupinske vaje na bradlji izpred prve vojne
(Fakulteta za šport)

Redovne proste vaje na I. vsesokolskem zletu Jugoslovanske sokolske zveze
v Ljubljani 1922
(Fakulteta za šport)

Ljubljanski stadion je bil prvi slovenski stadion, zgrajen 1922, za gostitev prvega jugoslovanskega vsesokolskega zleta. Stadion je bil zgrajen iz lesa in je bil montažen, vendar je prvič omogočil velike telovadne, organizacijske, gospodarske in politične prireditve in dogodke v Ljubljani. Sokolskega zleta se je udeležilo 50.000 ljudi v občinstvu na stadionu in 100.000 ob slavnostnem mimohodu na ljubljanskih ulicah. V okviru zleta je 11. in 12. avgusta potekalo tudi svetovno prvenstvo v športni gimnastici, na katerem je vrsta Jugoslovanske sokolske zveze zasedla II. mesto za češkoslovaško vrsto, med posamezniki pa sta I. mesto delila Čeh František Pečašek in Slovenec Peter Šumi, drugi je bil Stane Derganc.

RAZPRAVA¹

Jože KAVTIČNIK, predsednik Odbora za izobraževanje, znanost, šport in mladino

Resolucija nacionalnega programa športa za leto 2014–2023 ne govori o finančnih sredstvih, temveč o temelju, na katerem se bo gradil šport v tem obdobju. Na podlagi tega dokumenta se bodo pripravili izvedbeni načrti in podzakonski akti. Sokolstvo je del nas, je v genih Slovenk in Slovencev. Tudi moja starša sta bila sokola. Oče je pred kratkim dopolnil 90 let. Še zdaj je vitek, vitalen, bister in sposoben. Pred kratkim je opravil šoferski izpit, podaljšali so mu ga še za dve leti. Verjetno tudi zaradi tega, ali pa predvsem zaradi tega, ker se še vedno ukvarja s športom. Šport je bistveno več kot samo zadovoljevanje potrebe po gibanju. To je način življenja, ki ga človek pridobi v otroštvu, v družini. Država, lokalne skupnosti in celotna družba pa morajo zagotoviti take pogoje, da ima lahko vsak državljan, ne glede na to, v kateri socialni sredini živi, pravico izpolnjevati ali dopolnjevati potrebo po gibanju. Zato je povsem neprimerno, da bi kateremukoli športu dali prednost. Potrebno je le ustvariti takšne pogoje, da se bodo lahko razvijali vsi športi in bo lahko vsak človek izpolnjeval ali zadovoljeval svoje potrebe.

¹ Povzeto po magnetogramu.

Janez ŠLIBAR, Športno društvo Narodni dom

Veseli me, da se prizadeva za ponovno uveljavitev sokolskega duha, ker je ta nekako zamrl, čeprav pri posameznikih obstaja že ves čas, od leta 1941 oz. 1945 naprej. Malo nas je, med njimi tudi moj prijatelj Jože Senica, ki smo bili v Sokolu že pred svetovno vojno. Čeprav je mlajši, ima to prednost, da je takoj šel v naraščajnike, sam sem bil pa pri dedcih. Poskusi oživitve sokolstva, kot v primeru kolega Jožeta Senice, so bili že prej. V zadnjem času so zelo zmotile neke novotarije v izpeljankah sokola, kot npr. sokolovstvo in sokolovci. Ali si sokol ali sokolica ali je sokolstvo, ampak sokolovstva ni. Tudi Viktor Murnik, s katerim sem imel svoj čas kar nekaj kontaktov, je bil sokol, ne sokolovec.

Herman BERČIČ, Fakulteta za šport v Ljubljani

Tudi sam sem izšel iz sokolskih vrst. Moj drugi dom je bila sokolnica v Trziču. Pred časom sem se udeležil 100-letnice sokolnice v Trziču, kjer sem svoj nagovor začel z besedami „še vonjam ta parket“. Danes je telovadnica obnovljena, ena redkih glede na to, kaj se je dogajalo s športnimi objekti oz. sokolskimi domovi. Velik del svojega življenja, sem posvetil športni rekreaciji, športu za vse, športu za zdravje, temu, kar so v osnovi promovirali tudi Murnik in sokoli. Posvet razumem kot izziv, kot brain storming, kot povezovanje znanja iz preteklosti, desetletnih obdobij, tedanjih in današnjih pogledov na to področje in vizijo razvoja v prihodnje. Prof. Stepišnik je verjel, da bomo študentje kot nosilci nadaljevali doktrino, ki se je takrat rojevala ob prof. Dragu Ulagi in vseh ostalih. Usmeril sem se na področje športne rekreacije in razvijal tematski segment v bivalnem in delovnem okolju v povezavi s turizmom. Današnje primerjave kažejo na pronicljivost Viktorja Murnika in sokolov pri uveljavljanju temeljnih spoznanj že takrat, ko smo bili mi še v plenicah.

Sokoli in sokolice so bili posamezniki, notranje izjemno organizirani. To pomeni: odnos do dela, odnos do stvari; začeti projekt, ga delati, opravljati in zaključiti. Ne glede na to, da je bil Janez Rugelj nekoliko kontroverzna osebnost, je svojo socialno ideološko metodo pravzaprav povzel iz tega dela: z lastnim trudom in usmerjenostjo do zaključka projekta. Mirno je zato povedal: tisti kolegi, ki ne boste ali pa niste končali fakultete, ste jo pa začeli, ne boste nikoli prišli med odličnike. In obratno. Sokoli so bili odličniki. Sokoli so lepo govorili in tudi udejanjali idejo o čustvenem in duševnem življenju in duhovni rasti. Ples kot izraz s tisočletno zgodovino se še vedno udejanja in je poleg telesnih, gimnastičnih vaj tudi ena od temeljnih dejavnosti. Ko je prof. Tomori z Medicinske fakultete govorila o duševnem zdravju, ni nikoli pozabila povedati, da je temelj duševnega zdravja telesno zdravje in obratno. To misel sem poskušal prenesti svojim študentom. Medsebojno druženje in ustvarjalnost sta se nadaljevala že od čitalnic naprej. Pogovori o jedru slovenstva

in narodnega ponosa, o buditeljstvu so bili seveda tudi v obdobju, ko sta bili Slovenija in Jugoslavija na preizkušnji.

Še en segment, ki ga je treba izpostaviti - sistem vrednot. S tem problemom sem se precej ukvarjal tudi v okviru Mednarodnega sveta za športne znanosti in športno vzgojo (International Council of Sport Science and Physical Education) in pa tudi v okviru drugih jugoslovanskih, slovenskih, medrepubliških in evropskih projektov.

Zakaj se nekdo začne ukvarjati s športom, s športno rekreacijo, z gibalnimi dejavnostmi in zakaj se drugi ne? Zakaj 50-letnica še vedno vztraja? Ko sem bil teden dni nazaj v eni od skupin v športnem društvu v Črnučah, sem prav z veseljem ugotavljal, da ta duh še živi, natančno po vzoru in idejnih osnovah sokolstva. Narodna zavest. Dan, ko se človek zave, da je Slovenec in lahko sredi Beograda ali v Zagrebu predava v slovenščini, je zame kot mali praznik.

Res je, družina je temelj. Tudi sokoli so zelo spoštovali in cenili družino. V njej se poraja vse, iz nje vse izhaja in se vanjo spet vrača. Upoštevati moramo biološko krivuljo razvoja iz družine prek osnovnega šolstva, srednje šole, univerze, srednje obdobje zrelosti do pozne starosti. Leon Štukelj in mnogi drugi so temu svetel vzgled.

V slovenskem razvojnem toku na tem področju, ki sem ga 40 let pokrival na Fakulteti za šport v Ljubljani, se je izmenjala vrsta akcij, ki so bile usmerjene in osnovane na sokolskih gibanjih. Več gibanja, več zdravja, več ponosa, več duševnega ravnovesja in psihosocialnega ravnovesja. Viktor Murnik se je s svojo publicistično dejavnostjo in izjemno pronicljivostjo na strokovni ravni boril za to, da bi se slovenski narod dvignil in da bi sokolstvo prišlo v vsako hišo, v vsako družino. Na vsaka vrata je hotel potrkati s svojimi prispevki in razpravami. Takrat se je rodilo sokolsko gibanje, ki je preplavilo Slovenijo. Danes to idejo nadaljujejo pobude za teden športa, mesec športa in akcije, kot so *Sonce, voda, zrak*, *Razgibajmo življenje*, *Z gibanjem do zdravja* in mnoge druge. Vse to zaradi tega, da bi bil slovenski narod spet trden, klen, sposoben in uravnotežen. Predlagam, da tudi v tem parlamentu vsako leto osnujemo teden sokolstva, ki naj potem preide v mesec sokolstva, ki bi znova vrnilo slovenstvo k temeljem, ki jih je postavil Viktor Murnik in njegovi sodobniki.

Andrej PREGELJ, predsednik Športnega društva Sokol Bežigrad

V Sloveniji je okrog 21.000 društev, v katerih deluje ogromna armada prostovoljcev, ki jih tja veže ljubezen do posamezne izbrane dejavnosti. Ti ljudje pomenijo veliko moč narodove skupnosti, kajti njihova energija se bolj ali manj usmerja tudi v njihovo okolje. Med njimi delujejo tudi sokolska društva, ki so povezana v Slovenski sokolski zvezi in med njimi je tudi naše bežigrajsko. Celo življenje sem njegov član. Ukvarjamo

se predvsem s telovadbo, sicer pa smo odprti za najrazličnejše dejavnosti. Vključujejo se vse generacije, posebno pozornost pa poleg gimnastike posvečamo splošni vzgoji mladine. Tako so na društvo - na njegove skrbi in uspehe - pogosto vezane cele družine, otroci s starši in starimi starši. Eni in drugi se pri tem brusimo in navajamo na gradnjo medsebojnih odnosov in na odgovornost. Tak način delovanja, kjer se članstvo spoznava s skrbjo za obstoj (in za napredek) društva, je odlična šola za delo v državi, v domovini. Prav to pa je eden od pomembnih elementov sokolske misli, sokolskega namena, sokolskega delovanja.

V brošuri Slovenskega šolskega muzeja sem našel en zapis iz 1863, ko se je pri nas sokolstvo šele začelo. Piše: „Iz dobre šole rastejo boljši časi, iz slabe slabši. Časi so takšni, kakršni so ljudje. Boljših ljudi pa ne bo, dokler ne bo boljše vzgoje otrok.“ V društvih imamo težave. Ni enostavno učiti spodbujati, da se ukvarjajo s stvarmi, ki so naporene. Če hočeš privzgojiti vrednote, moraš za to nekaj žrtvovati in to ni enostavno. Mladi se ukvarjajo s stotimi stvarmi, ki jih vlečejo stran, tu pa naj bi bili urejeni, stali v vrstah, poslušali, spoštovali starejše, se učili in bili zraven zadovoljni, da bodo znali svojim vrstnikom povedati, da so sokoli in da jih ni sram. Naše delo dosega visoko vrednost. V članku glede izobraževalnega tečaja za češke telovadce iz 1908 piše: „V Sokolu gojimo moč. Moč je mati odkritosti. Zakaj? Močnemu se gnusi biti zvijačen. Razuzdanec ni zmožen velikega dela. Z neprestano vadbo se učimo vztrajnosti, ki je mati vseh uspehov v življenju. Težje vaje nas nauče ne umikati se oviram, dokler jih ne premagamo. Z vajami pogumnosti in z drugimi vajami moči se naučimo najlepše čednosti, ki krasi moža hrabrosti. Resnično ni zoprnejše prikazni, nego je strahopetnež. Z našimi zahtevnimi tekmovanji si ujeklenimo voljo in treniramo odpornost.“

Sokolstva društva so bila zelo hierarhično urejena. Vredni ljudje so bili na vrhu, mladi naraščajniki pa so se učili. Zanje smo zelo skrbeli, ker so iz njih zrasli vrednejši ljudje. Ta enotnost in razčlenjenost ureditve predstavlja državo v malem. Živeti v Sokolu pomeni biti pod vladno tistih načel in zakonov, na katerih je zgrajena družba in urejeno javno življenje, zato je sokolska šola primerna za funkcioniranje katerekoli skupnosti. V neprestanem sodelovanju z drugimi brati sokoli vadijo živeti v družbi, učijo se pokoravati družbeni ureditvi, spoštovati predpostavljene, spoštovati nasprotna mišljenja, spoznavati svoje pravice in dolžnosti ter se učiti največje čednosti državljana, to je delati tudi za domovino. Najmočnejše orožje za vzgojo je naša disciplina, ki je slovenskemu narodu prinesla veliko uspehov. Disciplina je najvitalnejši del celote. Kjer celota živi brez discipline, pravimo, da je zdemoralizirana in se spremeni v divji kaos, bojujoč se sam proti sebi. Disciplina in njena sestra samodisciplina sta lepilo vsake družbe. Obvladovanje enostavnih in vedno težjih telovadnih prvin je za mlade privlačno in jim pomeni stalen izziv. Na ta način jih spodbujamo, da hodijo na vadbo, ker se nekaj naučijo, da bodo

lahko ponosni pred sošolci ali pred tistimi, ki niso na tej vadbi. Pojavi se zdrava tekmovalnost. Naš ata Derganc je rekel „bratska foušija“. To je gonilo razvoja. Biti moraš prijatelj, spoštovati moraš sotekmovalca, hkrati pa te notranja zavist (ki ni zlobna) žene, da več treniraš in da postajaš boljši.

Gimnastika s svojimi nad 3.000 prvinami je neizčrpen vir vaj za vse ravni znanja in za vse starostne skupine. Uvajanje mladih v vodenje, da vodijo še mlajše, pride dobro do izraza. Tistemu, ki mu je zaupano vodenje, v začetku seveda pod mentorstvom, je na to zelo ponosen. Takrat se pričinja zavedati svojega znanja in neznanja ter odgovornosti, ki mu je bila doslej povsem tuja. Ob skrbnem delu vodnik tudi sam raste. Dober vodnik je velika vrednota za društvo, družino in domovino. Ko pelje svojo vrsto na tekmovanje, skuša z njo doseči dober rezultat za društvo. Njegovo prizadevanje in odgovornost varovanci opazijo in nehote se jim v srca vgrajuje spoštovanje. V društvu so ocenjeni vsi člani, tudi tisti, ki jim šport ne gre najbolj od rok. Imamo jih radi, ker vemo, da se bodo lahko izkazali na druge načine, kot na primer pri družabnih aktivnostih, prostovoljnih akcijah, v kulturnem krožku, s prispevki za društveno glasilo, z urejanjem spletne strani in podobno. Obveščanje članstva o zgodovini društva, naporih za nastanek naše slovenske države, vrednih ljudi iz naše preteklosti in vzornih vodnikih krepi pripadnost in zavednost.

Vodstveni člani, ki so zrasli iz vodnikov, imajo društvo radi. Za dobro usmerjanje, preverjanje izvršitve dogovorjenih stvari in urejanje financ je treba veliko načrtovanja, razmišljanja in komuniciranja. Če to opravijo prostovoljno, je to veliko vredno za društvo in za družbo. Če društvo dobro dela, to opazijo starši in vodniki. Njihovo samozaupanje raste. Društvo pridobiva na vrednosti in samozavesti, družba začne spoštovati sokolstvo. Sokolstvo ni samo zgodovina, ampak je zaradi ogromno izkušenj in napotkov velik potencial za celotno družbo. V Sokolski zvezi Slovenije je veliko takih društev. Želimo si, da bi jih bilo še več. Tudi kultura je pomemben del tega, ne samo šport. Včasih je bilo TVD Partizan telesno vzgojno društvo, sedaj so samo še športna društva. Pomembna je vzgoja. Mlade je treba začeti vzgajati, da lahko potem rastejo in postanejo vredni ljudje.

Leni FAFANGEL, predsednica Športne unije Slovenije

Športna rekreacija, ne glede na gospodarske in finančne zahtevne razmere, pridobiva vedno večji pomen in vpliv v sodobni slovenski družbi. Današnja telesna vzgoja in športno udejstvovanje sta v vseh starostnih skupinah prepoznani vrednoti. Zasluge gredo tudi Športni uniji Slovenije, predvsem pa njenim predhodnikom. Tako v Sloveniji kot v Evropi se zavedamo, da mora biti rekreacija pravica in možnost prav vsakega posameznika. Tudi programska listina Športne unije iz 1993, ki je nastala na trdnih temeljih sokolstva in partizanstva, opredeljuje šport kot pomemben dejavnik

socialnega in kulturnega razvoja, ki je sčasoma ostal univerzalno priznana pravica vsakogar. To so vzvodi, na katerih gradimo in razvijamo tudi naše programske cilje. Razvoj telesne vadbe in tudi korenine Športne unije Slovenije segajo v konec 19. stoletja, ko se je pod okriljem osrednjih sokolskih telovadnih društev uveljavil koncept telovadbe in njenega pomena za razvoj zdravega človeka. Telesna vzgoja se je takrat razvijala vzporedno z ideali osvobodilnega boja, družbene in narodne zavesti ter z vrednotami, kot so svoboda, pogum in junaštvo.

Neposredna komunikacija s članicami je ključna vloga športne zveze in s tem povezanim širšim in ožjim vodstvom, zato sem ponosna na vzpostavitev svetovalnih komisij, predvsem pa na Komisijo za ohranjanje identitete in vrednot sokolskih in telesnovzgojnih društev Partizan na Slovenskem, ki je velika pridobitev za Športno unijo. Prepogosto pozabljam na našo preteklost, na težke trenutke, ki so jih posamezniki v teh društvih preživel, in le z vztrajnostjo ohranili današnje pogoje za športno rekreacijo in druge vadbe. Ta društva si zato nedvomno zaslužijo poseben prostor in težo znotraj naše unije, saj si želimo, da bodo generacije za nami spoštovale in cenile vse, kar je bilo v preteklosti storjenega. V 20-ih letih se je težišče dela od telovadbe do telesne vadbe preneslo na gibanje in šport za vse, to izpričuje tudi naš slogan *Povezani v gibanju*. Člani omenjene komisije so Danijel Knavs iz ŠD Partizan Sevnica (predsednik komisije), Jože Stvarnik iz Društva za športno rekreacijo Murska Sobota (podpredsednik komisije), Damijan Debevec iz Partizana Borovnice, Tomaž Pavlin iz Partizana Sevnica, Janez Zavrl in Marjetka Kolar iz Partizana Vič, Metod Trebičnik iz Športnega društva Gabrje Celje, Alojz Trontelj iz ŠD Sokol Bežigrad, Vesna Irena Lah iz Partizana Jesenice in Anton Skok iz Partizana Koper.

Iztok RETAR, Inštitut za kineziološke raziskave Univerze na Primorskem

Inštitut za kineziološke raziskave letos praznuje deseto obletnico, torej kar petnajstkrat manj kot sokolska zgodba o uspehu, ki je do določene mere še vedno žal neizkoriščena. Pomembno je, da znamo svoje vrednote, znanja in kompetence prenesti na mlade, saj le tako lahko dosežemo trajnostni razvoj in napredek v smislu odličnosti. V okviru raziskovalne dejavnosti kineziološkega inštituta smo opravili raziskavo o najboljših slovenskih športnih menedžerjih z vidika, katere so tiste najpomembnejše kompetence, ki jih odlikujejo, da so lahko na svojem področju uspešni. Raziskava malce zaskrbljeno nakazuje, da so tisti športni menedžerji, ki vodijo najbogatejše športne organizacije, nekoliko manj naklonjeni socialnim kompetencam. Ne samo, da jih nižje cenijo, tudi manj jih uveljavljajo pri vsakodnevem delu in odločitvah. Zlasti s tega vidika, da mora dober menedžer imeti tako tehnične kompetence in znanja kot zmožnost in motivacijo, da zna svoje sposobnosti uresničiti v praksi skladno s pričakovanji in svojo vlogo ter nalogami; skratka, da so poleg tehničnih kompetenc tudi voditeljske in socialne kompetence.

V dobro razvitih gospodarskih in civilnih družbah je zelo velik poudarek na t. i. mehkih veščinah („soft skills“), torej na socialnih kompetencah. Glede teh kompetenc podatek nekoliko vzbuja skrb in zahteva temeljitejšo analizo ter nabor ukrepov, kako zmanjšati prevladujoči trend, ki nakazuje, da bodo te neosmišljene vrednote v športu, zlasti v vrhunskem športu, ostale, in da se bosta izročilo in tradicija sokolstva razvodenela.

Mile OGRIN, Športno društvo Partizan Črnuče

Politična vloga sokolstva in sokolske organizacije na področju politike in gospodarstva sta premalo poudarjena. Predvsem v prvih 70-tih letih od ustanovitve 1863 je Sokol ustvaril zelo bogato premoženje. To bogastvo je ustvaril večinoma z amaterskim delom. Zbirali so članarino in prostovoljne prispevke ter bili tudi donatorji. V tem obdobju je bilo v Sloveniji zgrajenih več kot 120 sokolskih domov; večji domovi v večjih mestih, manjši domovi na podeželju. Kot bogata organizacija je imela temelje tudi za solidno delo. Vsa njihova imovina je bila vpisana v zemljiških knjigah.

Sokolska organizacija je, na primer, zgradila tak dom, kot je Tabor. Danes tak dom zgraditi je znanstvena fantastika. Zgrajen je bil s prostovoljnimi prispevki, članarinami in z donacijami. Takih domov je kar nekaj. Zgodovinska vloga sokolske organizacije v času germanizacije južnoslovanskih narodov, pred in med drugo svetovno vojno je premalo poudarjena. Sokolska organizacija je bila 1941 povabljen v osvobodilno fronto, kjer je tudi sodelovala. Predstavnik sokolov je bil Jože Rus, član Narodnega doma. Prispevek sokolov v času NOB je zelo velik. Veliko članov Sokola je padlo. Na partizanskih oz. sokolskih domovih je veliko spominskih obeležij z imeni članov sokolske organizacije, ki so padli v najtežjih letih NOB. Marsikaj je zamolčanega, ker politiki ni ustrezalo o tem govoriti. Ne smemo pozabiti Gramozne jame v Ljubljani, kjer so 1942 Italijani ustrelili talce Porento, Lubeja, Podgornika. Vsi so bili člani Tabora, v glavnem sokoli. Vlogo sokolov v NOB bi bilo treba raziskati, saj so del vrednot slovenske zgodovine.

Na gospodarskem področju se je vsa dediščina sokola 1945 prenesla na fizikalna društva po vzorcu Sovjetske zveze, kar je trajalo dve oz. tri leta. Vsa imovina Sokola je 1952 prešla na Partizana, ki je šele nastajal. Tudi to je zavedeno v zemljiški knjigi. Nekateri domovi so zaradi krajšega ali slabšega delovanja začasno prenehali z delom. V teh domovih so se naselile obrtniške organizacije, imovina je kar izginila, čeprav je v zemljiški knjigi še vedno vpisana pod Sokol ali Partizan. Po vojni so vidna mesta v našem političnem in družbenem življenju zasedali tudi člani Sokola: Jože Rus je bil v slovenskem in jugoslovanskem predsedstvu, član Narodnega doma je bil tudi Zoran Polič.

Marko RAČIČ, Klub slovenskih olimpijcev

Sem najstarejši slovenski olimpijec in pred kratkim sem izdal knjigo z naslovom *Na krilih atletike* ali tudi lahko *Na krilih „sokola“ in atletike*. V atletiko sem prišel iz Sokola Vič, kjer sem v obdobju pred vojno preživel deset let svojega življenja in ki je bil pravzaprav moj drugi dom. Tam smo se poleg telovadbe ukvarjali tudi s kulturo, imeli smo komisijo za gledališče, lutke, jazz, kjer sem tudi sam igral. Sokol je bil takrat moje drugo življenje in na enem od tekmovanj sokolskega društva v atletiki sem pri sedemnajstih letih dosegel rezultat (12,0), s katerim sem prišel v atletski klub, v katerem sem 75. član.

Danijel KNAVS, prvi starosta Sokolske zveze Slovenije

Dve leti po tem, ko smo ustanovili Sokolsko zvezo Slovenije, je bila na Filozofski fakulteti okrogla miza na temo sokolstva; razpravljali so sokolih, njihovih pogledih, OF itn. Ko smo zaključevali, smo se spraševali, kakšna pa naj bo sokolska organizacija danes. In Rugelj reče: „Mislim, da bi sokolska organizacija morala biti elitna organizacija, da bi sokol moral biti elitnik.“ Vzelo nam je sapo, poglejte časopise, kaj dela naša elita. Ko je videl naše osuple obraze, je rekel: „Vidim, da se nismo razumeli. Elitnik je človek, ki družbi daje več, kot od družbe dobi.“

ZAKLJUČKI

1. Iz narodnega in domoljubnega vidika se sokolom prizna pomen in vlogo „kot enega od primarnih narodnih buditeljev in aktivnih udeležencev pri ustvarjanju slovenske državnosti v času med letoma 1863 in 1990“. Posebej se opozori na pomen in vlogo slovenskih sokolov ob dogajanju v času prve in druge svetovne vojne.
2. Državljanke in državljane Republike Slovenije se celovito in objektivno seznaniti o pomenu in vlogi sokolskega gibanja in Viktorja Murnika. Vrednote sokolskega gibanja naj postanejo del vzgojno-izobraževalnega kurikulumuma. Slovensko mladino naj se prek sokolskih športnih programov spodbuja k ozaveščanju o pomenu telesnega gibanja in zdravega načina življenja.
3. S telesno-kulturnega, pedagoško-vzgojnega in športnega vidika je treba strokovno in laično javnost opozoriti na to, da so:
 - sokoli izvajali prvo organizirano in strokovno vodeno telesno-kulturno dejavnost na slovenskih tleh,
 - sokoli prvi poskrbeli za strokovni jezik na področju telesne kulture, ki ga uporabljamo še danes,
 - sokoli prvi organizirali in strokovno vodili žensko telesno vzgojno dejavnost,
 - sokoli dosegli prve vrhunske športne dosežke (prvo zlato olimpijsko odličje in prvo zlato odličje na svetovnih prvenstvih).
4. Slovenski sokoli so ves čas svojega delovanja (1863 – 2013) aktivno sodelovali s slovenskimi umetniki in na ta način bogatili tudi slovensko kulturo.
5. Sokoli so spodbujali prostovoljstvo, tovarištvo, podjetništvo in medsebojno pomoč. V tem duhu so zgradili tudi več kot 100 telovadnic in vadbenih prostorov po vsej Sloveniji. Po drugi svetovni vojni in ob nastanku samostojne Republike Slovenije so bile te dragocene in s trudom pridobljene telovadnice in vadbene površine za sokole v celoti izgubljene.
6. Slovenski sokoli predlagamo izvedbo projekta Teden sokolstva v parlamentu – kot vzor za državljanke in državljane Republike Slovenije.